

GRUNDLAGD 1876 AV C. G. ESTLANDER

2023

ISSN 0015-248X (print)
ISSN 2670-2541 (online)

KULTUR EKONOMI POLITIK

Redaktion

Hanna Lindberg
Ansvarig chefredaktör
Ann-Charlotte Palmgren
Redaktionssekreterare

Redaktionsråd

Pia Maria Ahlbäck
Martina Björklund
Mats Börjesson
Nina Kivinen
Else-Britt Kjellqvist
Bengt Kristensson Ugglå
Tage Kurtén
Kristina Malmö
Sverker Sörlin
Ulrika Wolf-Knuts

Utgivare

Föreningen Granskaren r.f. Åbo
Ordförande Jutta Ahlbeck
Carina Gräsbeck
Margrét Halldórsdóttir
Eetu Keijonen
Jonas Lagerström
Hanna Lindberg
Ann-Charlotte Palmgren

Formgivning

Oy Graaf Ab

Tryckning

Oy Nordprint Ab

Kontakt

Redaktionen: finsktid@abo.fi
Prenumerationer: pren-finsktid@abo.fi

Mer om oss

www.finsktidskrift.fi
Instruktioner för skribenter:
www.finsktidskrift.fi/medverka/for-skribenter/
Om prenumerationer: www.finsktidskrift.fi/prenumerera/

Bidragsgivare

Svenska Litteratursällskapet i Finland, Svenska Kulturfonden,
Föreningen Konstsamfundet, Stiftelsen Emilie och Rudolf
Gesellius fond för filantropiska och kulturella ändamål, William
Thurings Stiftelse, Kommerserådet Otto A. Malms Donationsfond,
Waldemar von Frenckells stiftelse

Innehåll 1/2023 Tema: Känslor

<i>Chefredaktör Hanna Lindberg</i> Känslor i politik, samhälle och vetenskap	5
Essäer	
<i>Jussi Jylkkä</i> Hur känns det att existera? Klyftan mellan medvetande och vetenskap	9
<i>Kanerva Kuokkanen</i> Känslor och rationalitet i politik och offentlig förvaltning	19
<i>Nana Blomqvist</i> Förnuftets och känslornas plats i den patriarkala logiken	29
<i>Karin Sandell</i> Kreativt hat på nätet	47
<i>Mika Helander</i> Bubbel och sammanhållning – small talkens anatomi	59
Granskaren	
<i>Salla Aldrin Salskov</i> Den vita feminismens kritiker	70
<i>Lennart J. Lundqvist</i> Yttrande- och tryckfriheten – en dragkamp mellan censur och frihet	74
<i>Victor Wilson</i> Gränstraktskolonialismen i finsk historia	76
<i>Heidi Kurvinen</i> En balanserad tidsbild av decennieskiftet 1970	80
<i>Sture Lindholm</i> En röd idealist – Allan Wallenius i världskommunismens tjänst	82

Känslor i politik, samhälle och vetenskap

Det talas ofta om vetenskapernas utveckling i termer av vändningar, där ett vetenskapligt synsätt byts ut mot ett annat. I dag är det vetenskapliga fältet stort och fragmenterat och de så kallade vändningarna sker i en allt snabbare takt. Dessutom inverkar de kanske endast på en viss del av fältet, medan andra förblir helt obörda. En av de mest omtalade vändningarna inom humaniora och samhällsvetenskaper under de senaste åren har varit den så kallade affektiva vändningen som lägger fokus på hur känslor, emotioner och affekter produceras samt konstruerar sociala relationer. Forskning om väldigt olika typer av fenomen har låtit sig inspireras av detta synsätt och vänt blicken mot känslornas betydelser inom olika områden och under olika tider. Därför valde även föreningen Granskaren känslor som temat för det årliga kulturseminariet år 2022, som gick av stapeln den 8 november. I detta nummer publicerar vi bland annat föredragen av Jussi Jylkkä, Nana Blomqvist och Kanerva Kuokkanen som hölls under seminariet och som tacklade tematiken på en neurovetenskaplig, politisk och samhällsrelig nivå.

I Jussi Jylkkäs essä stiftar läsaren bekantskap med känslor ur ett neurovetenskapligt och filosofiskt perspektiv. I centrum står konflikten mellan den subjektiva och vetenskapliga kunskapen om medvetande och känslor. Genom studiet av människans hjärna kan vi lära oss om de processer som förekommer i samband med olika aktiviteter eller vid olika känsloreaktioner. Med hjälp av neurovetenskapen lär vi oss däremot inte hur till exempel musik,

konst eller mat verkligen känns hos en individ. Därför är frågan om känslor alltid i grunden en filosofisk fråga.

Kanerva Kuokkanen behandlar i sin essä hur intresset för känslor, emotioner och affekter inverkat på studiet av politik och förvaltning. Kuokkanen visar på den växelverkan som finns mellan känslor och dessa fält, där politik och förvaltning producerar specifika känslor men utformningen av de samma påverkas av olika känsloreaktioner bland befolkningen. På detta sätt kan den dikotoma uppdelningen mellan känslor och förnuft ifrågasättas, och de ska i stället ses som sammanbundna och växelverkande.

Även Nana Blomqvist tacklar frågan om känslor och förnuft, men med fokus på hur detta begreppspar har könats. Genom att vårt samhälle fortfarande i så hög grad kopplar förnuft till det manliga och känslor till det kvinnliga argumenterar Blomqvist för att vi i stor utsträckning upprätthåller en patriarkal samhällsstruktur. Inom denna struktur är det kvinnors ansvar att förse män med olika typer av service, även sådan som relaterar till känslor. Blomqvist förespråkar en mognadsprocess som skulle ta både män och kvinnor ur denna tankemodell.

Karin Sandell behandlar i sin essä den kanske grövsta av alla känslor, nämligen hat, inom ett av de mest aktuella fora, nämligen nätet. Inom den diskussionskultur som uppstått på nätet frodas ofta starka känslor som uttrycks på sätt som sällan skulle förekomma i direkt kommunikation. Som exempel på så kallat näthat tar Sandell diskussioner om finlandssvenskar på webbplatsen Suomi24. Näthatet mot finlandssvenskar är omfattande och Sandell analyserar de begrepp varmed de anonyma kommentatorerna söker att förnedra den svenskspråkiga minoriteten i Finland.

I det här numret publicerar vi även Mika Helanders recensionsessä av boken *Kabdeksan kuplan Suomi* (2022) av Anu Kantola med flera. Bokens syfte är att analysera och förstå de så kallade åsiktbubblorna i Finland, och på vilka sätt olika samhällsgrupper avgränsas, och avgränsar sig, från andra. Helander gör en kritisk och noggrann läsning av boken och redogör för de alternativa infallsvinklar som skribenterna hade kunnat ta. Dessutom visar Helander på de påfallande många likheterna mellan de samhällsgrupper som behandlas i boken, såsom en uppskattning för välfärdsstaten. Frågan är då om bubblorna är så avgränsade som vi tror.

Årets första nummer för även med sig förändringar på *Finsk Tidskrifts* redaktion och i Granskarens styrelse. Ann-Charlotte (Lotta) Palmgren tar över efter Emil som redaktionssekreterare och Jutta Ahlbeck är ny på posten som ordförande för Granskaren. Lotta är universitetslektor i genusvetenskap vid Åbo Akademi och har sin bakgrund inom etnologin. Lottas tvärvetenskapliga kunskande och breda verksamhet på det finlandssvenska kulturfältet kommer att vara en stor resurs på redaktionen. För nyare läsare kan jag presentera Jutta som sociolog och forskare i historia vid Åbo Akademi. Våra äldre läsare kommer ihåg Jutta som FT:s mångåriga chefredaktör och hennes kännedom om tidskriften är till stor nytta i hennes nya uppdrag som ordförande.

Hanna Lindberg

Tammerfors, 30.1.2023

Essäer

Hur känns det att existera? Klyftan mellan medvetande och vetenskap

---

Jussi Jylkkä

Hur känns det att existera? Från mitt eget perspektiv är det lätt att svara på frågan: det känns som *det här* – att skriva på en dator, tänka på filosofi, känna smaken av kaffe och lyssna på jazz. Från ett empiriskt perspektiv är frågan dock svårare. Det som jag kallar erfarenhet, eller *denna* upplevelse av jazz är från ett vetenskapligt perspektiv en specifik typ av hjärnprocess som genom mina öron ständigt interagerar med ljud från högtalare. Påståendet att medvetande är en fysikalisk hjärnprocess har blivit så bekant för oss att det går lätt att ignorera hur märkligt det är. Från mitt eget subjektiva perspektiv vet jag att medvetande existerar, men från ett rent empiriskt perspektiv går det inte att deducera att hjärnor är medvetna. Jag kan forska i hjärnan och dess fysiologi i evighet utan att få veta att det finns processer i hjärnan som är medvetna – att det *känns som något* att vara en levande hjärna. Om jag inte själv någonsin har älskat eller blivit älskad kan jag aldrig känna

kärlek genom att forska i hjärnan. Detta kallas det *hårda problemet* med medvetande, eller *kunskapsklyftan* mellan medvetande och vetenskap. Problemet är centralt i filosofi men det är inte bara ett akademiskt problem, utan en existentiell fråga: vad betyder det att existera som en människa, en komplex organism formad av evolutionen från Jordens damm, sammansatt av tunga element från första generationens stjärnor? Att vara formad av samma atomer och kvarkar som bildar hela universumet. Att vara en våg på sjön, en form av energi från den första singulariteten där allt kom till.

Enligt en vetenskaplig världsbild är allt fysikaliskt. *Detta* är fysikaliskt, denna erfarenhet av Yusef Latees musik. Det finns starka bevis för att medvetande är en hjärnprocess, eller en process där hjärnan interagerar med dess omgivning. Genom att fysikaliskt manipulera hjärnan med till exempel elektronisk stimulering eller psykoaktiva kemikalier går det att förändra medvetandet och erfarenheter kan observeras som hjärnprocesser då man granskar dem ”utifrån”, från ett externt perspektiv. Tills vidare vet vi dock inte exakt vilken slags biokemikalisk process eller informationsprocess medvetande är.

En inflytelserik neurovetenskaplig teori påstår att medvetandet är integrerad information som inte kan reduceras till dess komponenter (Tononi, Boly, Massimini & Koch 2016). Till exempel, då två neuroner interagerar i en ömsesidig process, modulerar de varandras interna tillstånd så att den sammanfattade informationsstrukturen av denna neurondubblen är mera än någondera av neuronerna skilt. En filosofiskt intressant implikation av denna teori är att vilket som helst system där integrering av information tar plats också är medvetet. Om en atom har en informationsstruktur som är mera komplex än den sammanlagda informationsstrukturen av dess individuella komponenter (det vill säga kvarkar), är atomer medvetna – och så är även molekyler, träd och insekter. Men detta betyder inte att allt skulle vara medvetet på samma sätt som vi människor är. Kvaliteten av medvetande i olika system beror på systemets fysikaliska struktur. Insekter och däggdjur är exempelvis fysiologiskt olika och därför har de olika typer av medvetande.

En annan inflytelserik teori inom neurovetenskaperna, prediktiv kodning, påstår att medvetande är en prediktiv modell av organismens omgivning, formad av evolutionen för att maximera

organismens chanser att överleva och föröka (Friston 2010; Hohwy 2013). Tänk ur hjärnans synvinkel: något där ute i världen påverkar våra sinnesapparater men vi har ingen direkt tillgång till vad detta något är. För att förklara och förenkla det kaotiska informationsflödet från sinnena börjar organismen gissa eller skapa hypoteser om vad som är den dolda orsaken till informationen. Hjärnan bygger modeller för vad som leder till sinnesdata och testar dem genom handling och observation. Denna modelleringsprocess styrs av så kallade ”priors” (från engelskan), det vill säga förhandsantaganden om hurdan världen är, formade av tidigare erfarenheter och genetik. Objektpermanens är till exempel en stark högnivåprior som förutspår att saker existerar då man inte observerar dem; barn utvecklar denna världshypotes vid 18-månader. Enligt den prediktiv kodningsteorin är medvetande en stor prediktiv modell av verkligheten, byggd av hjärnan. Vår erfarenhet av världen – att sitta här och titta ut genom fönstret på decembers gråhet – är som en hallucination eller dröm skapad av hjärnan och styrd av omgivningen. Det skulle vara naivt att blanda denna dröm med verkligheten i sig själv. Vi kan aldrig direkt känna till den externa verkligheten, utan vi kan bara skapa modeller av den i vårt medvetande. Våra hjärnor skapar dessa modeller automatiskt och de är *transparenta*. Det känns som om vi observerar själva världen och noterar inte att observationen sker genom en extremt komplex tolkningsapparat, vår hjärna. Vårt sätt att uppleva världen är bara en av många möjligheter. Världen som vi ser den är inte en ”objektiv” verklighet.

Ur ett filosofiskt perspektiv är problemet för dessa neurovetenskapliga teorier densamma: varför är processerna som teorierna beskriver *medvetna*? Varför är det så att integrering av information innebär ett subjektivt perspektiv eller att modellera omgivningen i en prediktiv process känns som något? Allt det som de neurovetenskapliga teorierna beskriver kan i princip ske helt blint eller i mörker. Det går inte att deducera från de neurovetenskapliga teorierna att processerna som de beskriver är kopplade till subjektivt medvetande som känns som *detta* (Jylkkä 2022b). Bertrand Russell sammanfattar problemet så här:

Det är självklart att en människa som kan se, känner till saker som en blind människa aldrig kan veta; men en blind människa kan veta allt om fysik.

(Russell 1927, 389; egen översättning.)

Thomas Nagel illustrerade den här kunskapsklyftan med hjälp av en fladdermus (Nagel 1979). Tänk dig en fladdermusforskare som vet allt om deras fysiologi och beteende; hur de navigerar och jagar insekter med hjälp av ekolokalisering. Men oberoende av djupet i vår empiriska kunskap om fladdermöss kommer vi inte närmare vetenskapen om hur det *känns* att vara en fladdermus. Dock finns det bra motivering för att tänka att det känns som *något* att vara en fladdermus; de har till exempel samma typ av affektiva strukturer i hjärnan som oss människor, deras perceptuella system är till viss grad likadan och de kan lida av smärta. Men vetenskap ger oss inte tillgång till subjektiva fakta. Nagels slutsats är att det finns otaliga fakta som empirisk naturvetenskap aldrig kan fånga.

På åttiotalet presenterade Frank Jackson ett liknande argument gällande neurovetenskaper kring Mary som aldrig sett färger (Jackson 1986). Vi kan anta att Mary är helt färgblind, men vet allt om vad som händer i hjärnan då man har färgupplevelser och allt annat som man kan lära sig genom vetenskap. Om Mary plötsligt erhöll färgsyn, exempelvis genom en kirurgisk operation, skulle hon då lära sig något nytt? Det verkar vara så: hon lär sig *hur färgerna ser ut*. Jackson argumenterar för att om Mary redan visste allt om den fysikaliska verkligheten genom vetenskap, måste det hon lär sig vara något icke-fysikaliskt. Denna slutsats har ifrågasatts brett i filosofiska kretsar, men argumentet visar åtminstone att det som Mary lär sig inte är vetenskaplig kunskap. Med andra ord, det finns mera kunskap än bara vetenskaplig kunskap. Denna punkt kan demonstreras genom att tänka på vilket som helst medvetandetillstånd som är helt nytt för en person. Detta tillstånd kan exempelvis handla om en psykedelisk erfarenhet, som personen vet allt om i förhållande till neurovetenskapen och hur psykedeliska droger påverkar hjärnan men ännu lär sig något nytt om genom att personligen vara med om psykedelisk upplevelse (Jylkkä 2022a).

David Chalmers har formulerat en av de mest detaljerade argumenten mot fysikalism, enligt vilken vi kan uppfatta ett fysikaliskt

duplikat eller "zombi" av en riktig människa så att denna zombi helt saknar medvetande (Chalmers 1996). Din zombidubbelgångare grimaserar och svär då hen slår sin tå i tröskeln, och då vi kommunicerar med hen märker vi ingenting avvikande. Vi kan även forska hur mycket som helst om hens hjärna utan att notera att någonting saknas. Däremot har en zombi inget subjektivt medvetande, ingenting känns för en zombi. Vad argumentet visar är att det inte går att deducera från vetenskapliga premisser att någon (annan än jag själv) är medveten. I ljuset av förnuft och empirisk vetenskap är det logiskt följdriktigt att alla fysikaliska fenomen skulle hända utan medvetande.

Vad visar dessa tankeexperiment? Ofta tolkas de som argument mot fysikalism, teorin att allt som existerar är fysikaliskt, inklusive medvetande. Men i en sådan tolkning blandar man ihop två olika grenar av filosofi: metafysik och epistemologi. Metafysik handlar om vad som existerar och dess natur; epistemologi handlar om vår *kunskap* om verkligheten. Vi kan tro att medvetande faktiskt *är* en hjärnprocess, men samtidigt acceptera att vetenskap inte kan fånga alla detaljer av hjärnprocesser, nämligen deras subjektiva aspekt. Argument som Nagels fladdermus eller Jacksons Mary visar att verkligheten är mera än vad vetenskap antyder: att det som från ett neurovetenskapligt perspektiv verkar bara vara en biokemisk process i hjärnan faktiskt är en form av medvetande. Det finns alltså två perspektiv på verklighet: subjektiv och objektiv. Men vilken är mer primär, mer fundamental?

Erfarenheter är riktiga och konkreta. För mig själv är mitt medvetande det mest konkreta fenomen som existerar, det är min existens. Vetenskap bygger bara bilder av verkligheten, som skuggor i Platons grotta. Verkligheten i sig själv, solen utanför grottan, är medvetande (Jylkkä 2022b). Från ett vetenskapligt perspektiv är den fysikaliska naturen alltid någonting "där ute", som vi beskriver enligt våra bästa förmågor som "atomer", "kvarkar", "styrkor", "molekyler", "neuroner", "informationsprocesser" och så vidare. Men vi själva är också del av naturen. Dessa tankar och känslor är naturliga fenomen, *jag* är ett naturfenomen. Ur mitt perspektiv finns natur inte bara där ute; natur händer *här* och *nu*. Denna erfarenhet är en del av naturen i sig själv vilket är den gömda källan till vetenskapliga observationer av neurala korrelater av medvetande.

Detta – att tänka på filosofi – är vad vetenskap modellerar som ”material” eller ”fysikaliskt”.

Föreställ dig att du deltar i en empirisk studie gällande neurala korrelat av färgupplevelser. Du lägger dig i en hjärnabbildningsmaskin (till exempel fMRI) och tänker på olika färger – och inte bara *tänker på* färger, utan föreställer dig färger som riktiga sinnebilder. Då du föreställer dig röd visar maskinen neural aktivering X; då du föreställer dig blå visar maskinen aktiveringsmönster Y. Den forskare i neurovetenskap som styr experimentet har ingen tillgång till vad som är den ”gömda källan” bakom observationerna av aktiveringsmönstren, men *du vet*. Din upplevelse av röd och blå producerar vetenskapliga observationer av neural aktivering. Det är *din färgupplevelse* som forskare modellerar som ”neural aktivering”. Det är medvetande som vetenskapen modellerar som ”hjärnprocess”. Detta är verkligheten i sig själv, bakom vetenskapliga modeller. (Jylkkä 2022b.)

Vetenskap är begränsad till att bygga abstrakta modeller av verkligheten utgående från observationer (Jylkkä & Railo 2019). Därför är vetenskap aldrig helt objektiv; det går inte att abstrahera bort subjekten som observerar och modellerar. Vi kan aldrig stå utanför våra teorier och verkligheten så att vi skulle kunna evaluera ifall teorin *korresponderar* med verkligheten. Allt som vi har är modeller i vårt medvetande – som hallucinationer eller drömmar. Det är klart att vetenskapliga modeller fångar någonting viktigt av verkligheten. Därtill bygger vetenskap användbara och kanske även ”realistiska” bilder av världen. Trots detta är vetenskapliga teorier fortfarande bara abstraktioner, bilder som är skilda från verkligheten i sig själv. Kartan är inte densamma som själva terrängen, även den bästa modellen är bara en modell.

Det är lätt att missförstå kartan för terrängen om man aldrig har sett själva terrängen. Bara då man har sett det riktiga landskapet kan man se kartan *som* en karta. Och landskapet är *redan här*, det har det alltid varit. Det är *detta*: den här musiken, ljudet från korridoren utanför rummet, känslan av att andas, värken i ryggen. Detta är medvetande i sig själv. Det är dock svårt att notera detta eftersom vi är vana att alltid vara medvetna *om* något annat. Men det går att vara medveten utan att vara medveten *om* någonting; att bara vara medveten. Detta är hur jag känner till medvetande:

genom att *existera*, genom att *vara* en form av medvetande. Denna typ av kunskap kan kallas *unitarisk* eftersom här är vetaren inte skild från det som hen vet. *Detta* är betonat i förändrade medvetandetillstånd som kan främjas med hjälp av olika psykotekniker (till exempel meditation, andningstekniker eller psykoaktiva kemikalier), men *detta* är också här och nu i varje stund. (Jylkkä 2022a.) Som en del zen-filosofier säger, det vardagliga sinnet är redan upplyst.

Vetenskaplig kunskap är däremot *relativ* eller dualistisk eftersom den består av en modell av den modellerade eller en observation som producerats av den observerade. Det finns alltid en klyfta mellan ett subjekt och objekt, en klyfta mellan vad som är inne och ute. Våra modeller av verkligheten är det som finns ”inne”, medan verkligheten är det som finns ”ute”. Men medvetande i sig själv är inte ”inne” eller ”ute”, det bara är, *detta*. Varje stund vet vi vad *detta* är, även om vi inte tänker på det – och då vi börjar tänka *på* *detta* förlorar vi *detta* i sig själv. Våra tankar *om* *detta* är alltid bara tankar som är skilda från *detta*. Men samtidigt är våra tankar *om* *detta* också *detta i sig själv*, de händer här och nu. Medvetande kan inte dela sig själv itu och både vara en reflektion och den reflekterade samtidigt. Men även om alla tankar är del av *detta*, kan tankar vilseleda: de skapar en dualism mellan en tanke och vad vi tänker på. Tankar leder till en meningslös regression där medvetande försöker fånga sig själv likt hunden som jagar sin egen svans.

Då vi bara är finns det ingen dualism. Det finns ingenting utanför *detta* som kan hänvisa till *detta* som någonting skilt. *Detta* är paradoxen av medvetande; att veta varje stund, utan att veta att man vet. Att bara *existera*, utan att reflektera på sin egen existens – för det är meningslöst, eftersom medvetande inte kan reflektera sig själv. Medvetande kan inte stå utanför sig själv och spegla sig själv. För medvetande att *förstå* sig själv är hopplöst, eftersom *en* inte kan begripa sig *själv*. Men även om vi aldrig kan begripa *detta*, vet vi vad *detta* är. Att lyssna på surr från luftkonditioneringen, att känna trötthet; att känna hopplöshet då man försöker tvinga *detta* att formas i ord. Att säga att *detta* är ”obeskrivligt” betyder att varje ord alltid är skilt från *detta*. Dock är varje ord också *här*, varje tanke en del av denna ström av medvetande. *Detta* är inte ”medvetande” eftersom ”medvetande” bara är ett ord, en modell av

detta. Detta är inte heller ”detta”, eftersom ordet ”detta” implicerar en reflektiv ståndpunkt varifrån man hänvisar till medvetande; det finns inte någon punkt skilt från *detta*.

Tankar leder oss till regression som tar slut då vi noterar det som är här just nu: ljudet av trafik, datorn i famnen, ut- och inandning, pulsen från hjärtat. Att känna till erfarenhet *som* en erfarenhet, som det är i sig själv, i dess ”sådanhet” (*tathātā* i buddhism). Och sen glömma att det är en ”erfarenhet”, att det finns någonting ”i sig själv”, eller ”sådanhet”. Att andas. Och sen inte heller det: att vila i den obeskrivliga tomheten.

Detta är mitt medvetande som jag vet varje stund och som vetenskap eller vilka beskrivningar som helst aldrig kan fånga. Detta visar vad verkligheten är i sig själv, bakom våra modeller och teorier om den. Om *detta* faktiskt är en hjärnprocess, följer det att allt som existerar är i samma kontinuum som *detta*. Enligt de vetenskapliga perspektiven är dessa tankar biokemiska processer som kan reduceras till grundläggande fysikaliska processer. Detta är ett stort moln av kvarkar i konstant interaktion, som på något mirakulöst sätt kan upprätthålla sig själv i form av en organism. Detta är materia i form av ett däggdjur, formerad av evolution från samma råvara som allt som existerar.

Varför känns något som något? Känslor är egenskaper av organismer och deras funktion är att öka chanser för organismen att föröka och överleva. Men våra djuriska känslor (*mänskliga* känslor är inte så olika) måste komma från någonstans. Evolutionsteori kan kanske någon dag förklara hur känslor hos däggdjur utvecklades från mera primitiva känslor hos vår förfader och förmoder, till dagen då det inte finns en fader eller moder utan bara encelliga organismer som kanske kan ha primitiva känslor av smärta och behag. Men inte heller dessa primitiva känslor dyker upp från ingenstans, utan de måste ha utvecklats naturligt från mera grundläggande processer som styr icke-levande processer. På en grundläggande, icke-levande nivå finns det inte ”känslor”, utan något som är kontinuerligt med medvetande och som kan formera mera komplexa erfarenheter. Schopenhauer sade att den grundläggande naturen av verklighet är *vilja*, Spinoza tänkte att den är *conatus*, en typ av strävan. Vi vet inte vad den är, men vad än

den är, vet vi att den är förmögen att formera medvetande i sådana former som vi är bekanta med.

Detta är hur det känns att existera. Detta är en form av energi som uppstod från den första singulariteten. Detta är natur som är känslig, som tänker och undrar. Detta är natur som älskar och lider. Detta är natur som är evig i varje flytande stund.

Referenser

- Chalmers, David (1996): *The Conscious Mind: in Search of a Fundamental Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Friston, Karl (2010): "The free-energy principle: A unified brain theory?", *Nature Reviews Neuroscience* 11, s. 127–138. <https://doi.org/10.1038/nrn2787/>
- Hohwy, Jakob (2013): *The Predictive Mind*. Oxford: Oxford University Press.
- Jackson, Frank (1986): "What Mary Didn't Know", *The Journal of Philosophy* 83(5), s. 291–295. <https://doi.org/10.2307/2026143/>
- Jylkkä, Jussi (2022a): "Mary on Acid: Experiences of unity and the epistemic gap", *Philosophy and Psychedelics*, red. Christine Hauskeller & Peter Sjöstedt-H. London: Bloomsbury Academic, s. 153–168.
- Jylkkä, Jussi (2022b): *Tietoisuus ja tieteellinen maailmankuva*. Helsinki: Basam Books.
- Jylkkä, Jussi & Railo, Henry (2019): "Consciousness as a concrete physical phenomenon", *Consciousness and Cognition*, 74(102779). <https://doi.org/10.1016/j.concog.2019.102779/>
- Nagel, Thomas (1979): "What it is like to be a bat?", *Mortal Questions*, red. Thomas Nagel. Cambridge: Cambridge University Press, s. 165–180.
- Russell, Bertrand (1927): *The Analysis of Matter*. London: Kegan Paul.
- Tononi, Giulio, Boly, Melanie, Massimini, Marcello & Koch, Christof (2016): "Integrated information theory: From consciousness to its physical substrate", *Nature Reviews Neuroscience* 17, s. 450–461, <https://doi.org/10.1038/nrn.2016.44>

Känslor och rationalitet i politik och offentlig förvaltning

Kanerva Kuokkanen

Inledning

Förhållandet mellan känslor och förnuft har varit en långvarig fråga bland filosofer, som även analyserat förhållandet på en bredare samhällelig nivå (Plamper 2015). I antikens Grekland betonade man känslorna som en del av den offentliga retoriken. Machiavelli tog upp känslorna i samband med maktanvändningen och Hume analyserade förhållandet mellan moral och förnuft (Hoggett & Thompson 2012a, 1). Även om rationalistiska perspektiv har dominerat den moderna forskningen om politik och offentlig förvaltning, finns det i den nuvarande forskningen ett ökande intresse för rollen av känslor. Denna vändning reflekterar även en bredare ”affektiv vändning” (*affective turn*) i samhällsvetenskaperna under 2000-talet (Hoggett & Thompson 2012b; Clough & Halley 2007).

Denna essä fokuserar på känslor i politik och offentlig förvaltning och är baserad på den existerande forskningslitteraturen. Innan vi fortsätter är det viktigt att definiera centrala begrepp.

I forskningen har man vanligtvis skilt mellan politiken och den offentliga förvaltningen. Ibland har man också använt andra närliggande begrepp och pratat om skillnaden mellan beslutsfattandet och implementeringen eller mellan ”sakpolitiken” (*policy*) samt intresse- och partipolitiken (*politics*). Det finns ändå en tät relation mellan politik och förvaltning, och de kan inte alltid skiljas från varandra. Denna essä behandlar både politiken och den offentliga förvaltningen, men fokuset är på förvaltningen som i en mindre grad än politiken har analyserats ur ett känsloperspektiv.

Känslor, för sin del, har diskuterats med många närliggande begrepp. Man brukar skilja mellan känslor (*feelings*), emotioner (*emotions*) och affekter (*affects*) (t.ex. Hoggett & Thompson 2012a; se också Tomkins 1984). Även om dessa begrepp ofta används mer eller mindre som synonymer, i synnerhet utanför psykologin, brukar känslor förstås som subjektivt och medvetet upplevda, emotioner som mer djupliggande och affekterna som de mest kroppsliga och omedvetna av dessa tre. Eftersom jag inte är psykolog använder jag inte dessa begrepp med en likadan exakthet som i psykologiska studier, utan skriver mest om ”känslor” eller tillämpar direkt de begrepp som används i de studier som jag hänvisar till. I studier om känslor och närliggande begrepp har forskare analyserat dem på olika sätt. Studier med ett positivistiskt perspektiv är inspirerade av naturvetenskapligt orienterad psykologi och neurovetenskaper, och de anser att känslorna är universella och mätbara, medan forskningen som har en socialkonstruktivistisk utgångspunkt betonar känslornas sociala, kulturella och historiska särdrag (Plamper 2015). Känslor har traditionellt positionerats som en motpol till förnuft eller rationalitet, även om skillnaden mellan känslor och rationalitet kanske inte är så enkel som man tänker sig. Inom studier av politik och förvaltning finns det dessutom mer ämnesspecifika perspektiv som jag presenterar i denna essä.

Känslor och rationalitet i politiken

Teorier om politik i *politics*-bemärkelsen har i olika grad betonat känslor och rationalitet. Traditioner som betonar rationalitet innefattar teorier inspirerade av ekonomin med rationella,

nyttomaximerande individer som utgångspunkt, såsom *public choice*-teorin som tillämpar dessa tänkesätt i studien av politiken. Förståelsen av politiken som intressebevakning på basis av den egna positionen (till exempel arbetarklassen) kan också delvis räknas som en rationell tradition. Inom demokratiteorin betonar forskningen kring den så kallade deliberativa demokratin (Habermas 1984) rationellt samtal och övervägda beslut som utgångspunkt för en idealform av demokrati. Traditionellt har existensen av känslor även ansetts vara ett argument mot demokratins och rösträttens utvidgande (till exempel till kvinnor eller bredare samhällsklasser) och ett försvar för elitistiska eller meritokratiska former av beslutsfattande.

Det finns ändå flera traditioner som beaktar känslorna i politiken. Ett etablerat sätt att förstå politiken är genom att definiera den som en debatt eller en maktkamp. Demokratiteorier som betonar konflikt som en central del av politiken innehåller till exempel traditioner som agonistisk pluralism utvecklad av Chantal Mouffe (1993), och inom denna tradition spelar även känslorna en betydande roll (Mihai 2014). Känslor såsom ilska, rädsla eller oro är ofta utgångspunkter för politisk mobilisering och viljan att påverka (t.ex. Gould 2012). Känslor används ofta i samband med politisk retorik och argumentation (Hoggett & Thompson 2012a), och politikerna kan utnyttja känslor för att få stöd för politiska åtgärder och för att bygga koalitioner (Pierce et al. 2022). Man har även teoretiserat kring känslornas eller emotionernas roll på systemnivå. Enligt Martha Nussbaum (2013) utgör positiva politiska emotioner såsom kärlek för andra människor utgångspunkten för rättvisa politiska system. Det finns också en etablerad forsknings-tradition kring medborgarnas attityder, åsikter eller värderingar gällande politiken samt tillit för politiker, politiska institutioner och det politiska systemet som helhet. Fast dessa studier inte direkt handlar om känslor, finns det en viss överlappning mellan känslor och de ovannämnda fenomenen.

På sistone har både politiken och forskningen kring den karaktäriserats av en förstärkning av känslor, emotioner eller affekter. På en samhällslik nivå har fenomen såsom populism, radikalism och polarisering – som starkt bygger på känslor – blivit starkare och inspirerat till en livlig debatt även inom forskningen (t.ex.

Horsmanheimo & Sibinescu 2021). Den nuvarande politiska och samhälleliga situationen har även porträtterats som återkomsten av nostalgi (Vihma 2021) eller romantik, som hänvisar till stora och djupa känslor (Vento 2017). Inom forskningen har den ”affektiva vändningen” (Hoggett & Thompson 2012b; Clough & Halley 2007) inom samhällsvetenskaperna och humaniora också påverkat studier av politik. En del av studierna om politik och känslor tar sin inspiration från naturvetenskapligt orienterad psykologi och neurovetenskaper, medan andra perspektiv är inspirerade av psykoanalys, postmodern filosofi eller en sociologisk känslsyn. (Hoggett & Thompson 2012a.)

Känslor och rationalitet i förvaltningen

Om man kontrasterar politiken mot förvaltningen kan man säga att politiken är en plats för känslor i jämförelse med den traditionella bilden av den ”gråa och rationella” förvaltningen. Å andra sidan ses ofta byråkratin ur medborgarnas perspektiv som något tungt, till och med absurt och kafkaiskt. Dessa två väldigt olika bilder av förvaltningen – som betonar känslor och rationalitet i olika grad – är även delvis synliga i forskningen och har använts som argument för att främja och försvara olika förvaltningsmodeller (du Gay 2000; se även Vento & Kuokkanen 2022).

Enligt Max Webers klassiska byråkratimodell (Weber 1978 [1922]) är förvaltningen något rationellt, opartiskt och lagbaserat. Den förknippas med moderniseringen av statsapparaterna och är en central del av en fungerande rättsstat som möjliggör jämlik behandling för alla. En annan tradition av förvaltningsforskning som betonar rationalitet kommer från *public choice*-forskningen som är inspirerad av ett ekonomiskt tänkesätt. Där ser man att förvaltningens rationalitet leder till negativa konsekvenser när tjänstemän ur varje sektor försöker maximera sin egen budget utan att ta i beaktande helheten (Niskanen 1971). Aktuella rationella perspektiv innefattar evidensbaserat beslutsfattande, som betonar fakta som grund för policyer och politiskt beslutsfattande (Cairney 2016), och behavioristiska former av offentlig förvaltning som försöker mäta

och påverka medborgarnas beteende med psykologisk kunskap (Grimmelikhuijsen et al. 2017).

Teorierna om begränsad rationalitet i förvaltningen har ifrågasatt tanken om en ”ren” rationalitet genom att påstå att rationaliteten i organisationerna bara gäller till viss grad och i praktiken fattar man beslut med begränsad information (Simon 1947). Detta perspektiv syns i forskningen som använder metaforen om en soptunna (*garbage can*) för att beskriva beslutsfattandet inom organisationer och dess slumpmässighet (Cohen et al. 1972). Andra forskare har pratat om *muddling through* (Lindblom 1959) för att påpeka att beslutsfattare och tjänstemän försöker klara sig på ett sätt eller annat. 1970- och 1980-talen såg även ankomsten av teorier gällande byråkrater på gatunivå (Lipsky 1980), det vill säga tjänstemän som har ett visst eget omdöme i sitt vardagliga arbete med förvaltningens klienter. Även om Lipskys forskning fokuserade på tjänstemännens begränsade resurser och motstridiga krav som de bemötte i sitt arbete, kan man tänka sig att även känslorna spelar en roll i klientarbetet.

Förvaltningen har också ansetts basera sig på den så kallade tjänstemannaetiken, det vill säga principer och värderingar gällande förvaltningens och tjänstemännens roll. Detta normativa perspektiv om vad som är rätt och fel tangerar känslor, även om det handlar om principer snarare än vardagskänslor. Nyare studier om tjänsteinnehavarnas motivation (*public service motivation*, t.ex. Perry & Hondeghem 2008) har likheter med den mer klassiska idén om tjänstemannaetiken. I denna forskning är den centrala forskningsfrågan vad som motiverar tjänstemän i det vardagliga arbetet. Forskningen har även lyft fram tjänstemän med en passion för sitt arbete. Dessa innefattar till exempel entusiastiska ”eldsjälar” i offentliga projekt (Lundin & Söderholm 1995) eller tjänstemän som har utvecklingen av medborgardeltagandet som sin passion (Kuokkanen 2016). Känslor inom den offentliga förvaltningen analyseras mest i forskningen om det så kallade emotionella arbetet (*emotional labour*) inom olika organisationer. En del av forskningen har betonat könsrollernas betydelse i detta ofta osynliga arbete (t.ex. Guy & Newman 2004), medan andra studier har lyft fram olika yrkesgrupper inom den offentliga förvaltningen, till exempel ambulanspersonalen under coronapandemin (Wankhade 2021).

Medborgarna som förvaltningens och policyåtgärders målgrupper kan likväl ha känslor om förvaltningen och policyer. Dessa känslor kan vara positiva eller negativa, och känslornas betydelse brukar förstärkas i situationer av osäkerhet, kriser och turbulens. Medborgarnas förtroende för (välfärds)staten och olika tjänstemannagrupper (såsom polisen) brukar undersökas i breda enkätstudier. I den internationella forskningen har man även forskat i särskilda målgruppers (till exempel ensamstående mammors) emotioner gällande specifika policyåtgärder som berör dem (Durnová & Hejzlarová 2018). Ett specifikt forskningsområde handlar om ”den administrativa bördan” eller tid och ekonomiska resurser, men också känslor såsom frustration, ångest och ilska, som är relaterade till administrativa processer som medborgarna bemöter i sin vardag (Herd & Moynihan 2018; Rantala et al. 2018). Å andra sidan kan en fungerande förvaltning också ge upphov till positiva känslor.

Under de senaste åren har förvaltningen alltmer försökt inkludera medborgarna i sina processer. Detta gäller även känslomässiga frågor inom till exempel social- och hälsopolitiken där man har börjat använda sig av ”erfarenhetsexperter” med egna erfarenheter av till exempel bostadslöshet, missbruk eller en specifik sjukdom. I sin forskning om erfarenhetsexpertis inom social- och hälsopolitiken visade Taina Meriluoto (2018) att medan förvaltningen lyssnar på dessa erfarenhetsexperter, måste deras känslor ändå ”tämjas” för att dessa aktörer ska bli trovärdiga och kunna förhandla med förvaltningen. Likadana krav kan även gälla invånaraktivister i kommunpolitiken där ”arga nimbyn” (från orden *not in my backyard*) inte nödvändigtvis upplevs som trovärdiga samarbetspartners inom förvaltningen (Meriluoto & Kuokkanen 2022). Samtidigt kräver ökande medborgardeltagande ”emotionell intelligens” av förvaltningen så att de bättre kan hantera medborgarnas känslor i administrativa processer (Vigoda-Gadot & Meisler 2010).

Slutsatser

Olika perspektiv betonar rationalitet och känslor gällande både politiken och den offentliga förvaltningen. Även om den populära förståelsen av byråkratin alltid haft två olika sidor, har förvaltningen traditionellt presenterats som mer rationell och icke-känslomässig jämfört med politiken, där känslorna alltid har varit mer närvarande trots vissa rationella perspektiv inom forskningen. Även bilden av den rationella förvaltningen kan till en viss grad ifrågasättas i likhet med de perspektiv som presenterats ovan. Förstärkning av känslor inom politiken kan även öka känslorna inom förvaltningen. Samma gäller öppnandet av förvaltningen mot en starkare involvering av medborgarna än tidigare.

Är känslor och rationalitet motsatser eller kan de existera samtidigt? Studier har visat att politiska fenomen såsom populism som har blivit stämplade som emotionella även kan ha ett rationellt element därför att människor positionerar sig politiskt på basis av strukturella orsaker, subjektiva upplevelser och kommunikation med andra (Bonansinga 2020). Samtidigt är inte känslor uteslutna från fenomen som baserar sig på en tanke om rationalitet såsom teorin av deliberativ demokrati eftersom människor med sina känslor deltar i deliberativa arrangemang (Barnes 2012). Sist och slutligen kan man inte säga att det skulle handla om motsatser, utan både känslor och rationalitet borde tas i beaktande i analysen av politik och offentlig förvaltning.

Referenser

- Barnes, Marion (2012): "Passionate participation: Emotional experiences and expressions in deliberative forums", *Politics and the Emotions. The Affective Turn in Contemporary Political Studies*, red. Simon Thompson & Paul Hoggett. New York: Continuum, s. 23–40.
- Bonansinga, Donatella (2020): "Who Thinks, Feels. The Relationship Between Emotions, Politics and Populism", *Partecipazione & Conflitto* 13(10), s. 84–106.
- Cairney, Paul (2016): *The Politics of Evidence-Based Policy Making*. London: Palgrave Macmillan.

- Clough, Patricia Ticineto & Halley, Jean O'Malley (red.) (2007): *The Affective Turn. Theorizing the Social*. Durham: Duke University Press.
- Cohen, Michael D., March, James G. & Olsen, Johan P. (1972): "A garbage can model of organizational choice", *Administrative Science Quarterly*. 17(1), s. 1–25.
- Du Gay, Paul (2000): *In Praise of Bureaucracy. Weber – Organization – Ethics*. London: SAGE Publications.
- Durnová, Anna P. & Hejzlarová, Eva M. (2018): "Framing policy designs through contradictory emotions: The case of Czech single mothers", *Public Policy and Administration* 33(4), s. 409–427.
- Gould, Deborah B. (2012): "Political despair", *Politics and the Emotions. The Affective Turn in Contemporary Political Studies*, red. Simon Thompson & Paul Hoggett. New York: Continuum, s. 95–114.
- Grimmelikhuijsen, Sebastian, Jilke, Sebastian, Olsen, Asmus Leth & Tummers, Lars (2017): "Behavioral Public Administration: Combining Insights from Public Administration and Psychology", *Public Administration Review* 77(1), s. 45–56.
- Guy, Mary Ellen & Newman, Meredith A. (2004): "Women's Jobs, Men's Jobs: Sex Segregation and Emotional Labor", *Public Administration Review* 64(3), s. 289–298.
- Haberman, Jürgen (1984): *Theory of communicative action. Volume 1: Reason and the Rationalization of Society*. Översättning av Thomas A. McCarthy. Boston: Beacon Press.
- Herd, Pamela & Moynihan, Donald (2018): *Administrative burdens. Policymaking by other means*. New York: Russell Sage Foundation.
- Hoggett, Paul & Thompson, Simon (2012a): "Introduction", *Politics and the Emotions. The Affective Turn in Contemporary Political Studies*, red. Simon Thompson & Paul Hoggett. New York: Continuum, s. 1–19.
- Hoggett, Paul & Thompson, Simon (red.) (2012b): *Politics and the Emotions. The Affective Turn in Contemporary Political Studies*. New York: Continuum.
- Horsmanheimo, Laura & Sibinescu, Laura (red.) (2021): *Reflections on Emotions, Populism and Polarisation. HEPP2 Conference Proceedings*. The HEPPsinki Working Papers on Emotions,

- Populism and Polarisation 1(1). Helsinki: HEPPsinki research group, University of Helsinki. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/337956/HEPP-WPS1-proceedings_2021.pdf?sequence=3
- Kuokkanen, Kanerva (2016): *Developing Participation through Projects? A Case Study from the Helsinki Metropolitan Area*. Faculty of Social Sciences Publications 6/2016. Helsinki: University of Helsinki.
- Lindblom, Charles E. (1959): "The Science of Muddling Through", *Public Administration Review* 19(2), s. 79–88.
- Lipsky, Michael (1980): *Street-level Bureaucracy. The dilemmas of the individual in public services*. New York: Russell Sage Foundation.
- Lundin, Rolf & Söderholm, Anders (1995): "A theory of the temporary organization", *Scandinavian Journal of Management* 11(4), s. 437–455.
- Meriluoto, Taina (2018): *Making experts-by-experience: governmental ethnography of participatory initiatives in Finnish social welfare organisations*. JYU Dissertations 38. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Meriluoto, Taina & Kuokkanen, Kanerva (2022): "How to make sense of citizen expertise in participatory projects?", *Current Sociology* 70(7), s. 974–993.
- Mihai, Mihaela (2014): "Theorizing Agonistic Emotions", *Parallax* 20(2), s. 31–48.
- Mouffe, Chantal (1993): *Return of the Political*. London: Verso.
- Niskanen, William (1971): *Bureaucracy and Public Economics*. Piscataway: Transaction Publishers.
- Nussbaum, Martha (2013): *Political Emotions. Why Love Matters for Justice*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Plamper, Jan (2015): *The History of Emotions. An Introduction*. Översättning till engelska av Keith Tribe. Oxford: Oxford University Press.
- Perry, James L. & Hondeghem, Annie (red.) (2008): *Motivation in public management. The call of public service*. Oxford: Oxford University Press.
- Pierce, Jonathan J., Miller-Stevens, Katrina, Hicks, Isabel, Castaneda Zilly, Dova, Rangaraj, Saigopal, & Rao, Evan (2022):

- ”How anger and fear influence policy narratives: Advocacy and regulation of oil and gas drilling in Colorado”, *Review of Policy Research* [e-pub ahead of print].
- Rantala, Kati, Ahonen, Pertti, Alasuutari, Noora, Kautto, Petrus, Kauppila, Jussi, Kuokkanen, Kanerva, Saarenpää, Karolina, Römpötti, Essi, Tala, Jyrki & Uusikylä, Petri (2018): *Sääntelytaakan arviointi ja vähentäminen*. Helsinki: Valtioneuvoston tutkimus- ja selvitystoiminta.
- Simon, Herbert (1947): *Administrative Behavior. A Study of Decision-Making Processes in Administrative Organization*. New York: Macmillan.
- Tomkins, Silvan S. (1984): ”Affect Theory”, *Approaches to Emotion*, red. Klaus R. Scherer & Paul Ekman. Hove: Psychology Press, s. 163–195.
- Vento, Isak (2017): ”Romantiikan paluu”, *Politiikasta-verkkolehti*, <https://politiikasta.fi/paatoimittajalta-romantiikan-paluu/> [hämtat 21.1.2023]
- Vento, Isak & Kuokkanen, Kanerva (2022): ”Mapping the post-bureaucratic landscape: project managers’ perception of bureaucracy in European Union Cohesion policy projects”, *International Review of Administrative Sciences* 88(2), s. 587–604.
- Vigoda-Gadot, Eran & Meisler, Galit (2010): ”Emotions in Management and the Management of Emotions: The Impact of Emotional Intelligence and Organizational Politics on Public Sector Employees”, *Public Administration Review* 70(1), s. 72–86.
- Vihma, Antto (2021): *Nostalgia. Teoria ja käytäntö*. Helsinki: Teos.
- Wankhade, Paresh (2021): ”New development: A ’journey of personal and professional emotions’—emergency ambulance professionals during Covid-19”, *Public Money & Management* [e-pub ahead of print].
- Weber, Max (1978) [1922]: *Economy and society. An outline of interpretive sociology. Volume 2*. Berkeley: University of California Press.

Förnuftets och känslornas plats i den patriarkala logiken

Nana Blomqvist

Traditionellt har förnuft definierats som manligt och känsla som kvinnligt vilket har fungerat som ett effektivt redskap för att tysta kvinnor och låta män undkomma ansvar. Avgörande patriarkala samhälleliga strukturer har monterats ned, medan sociala normer kvarstår och upprätthåller patriarkala praktiker, attityder och beteendemönster. I denna essä behandlar jag kombinationen av övergenerationell trauma, störda anknytningsmönster, och deras kopplingar till förtryckande samhällsstrukturer samt hur vi kan förändra detta. Syftet är att erbjuda en konsekvensanalys av internaliserade patriarkala sociala dynamiker som vi fortfarande upprepar.

Jag har själv jobbat i jämställdhetsprojekt gällande frågor om porr, maskulinitet, mångkulturalitet och dylikt och har långvarig erfarenhet av diskussioner och praxis i feministiska sammanhang gällande dessa frågor.

Efter #metoo startade en del projekt som skulle motverka sexuella trakasserier genom att jobba med maskulinitet. Ganska snabbt började projekten betona mäns utsatthet och hälsoproblem snarare än ansvar för att förändra den sociala mansroll som tjänar

en patriarkal social ordning. Ett bland flera exempel på detta kunde vara typen av kampanjarbete som görs under den så kallade mansveckan (*Miesten Viikko*) som är initierad av Miessakit rf. Miessakit beskriver sig som en medborgar- och expertorganisation som stöder mäns mentala, psykiska och sociala tillväxt. Samma diskurser som förekommer i samband med mansveckan ser man också i andra sammanhang. Det är svårt att avgöra om detta är ett led i att infantiliserar män, placera dem i en kronisk offerroll, eller om det är ett sätt att verkligen stöda mäns välmåga och individuella utveckling i en emotionell mognadsprocess. Det finns åtminstone en antydning om att män inte skulle klara av att söka upp den hjälp som redan finns, utan att någon i stället ska erbjuda män skraddarsydd service.

Då maskulinitet diskuteras är flera frågor relaterade till hälsa och sociala förhållanden relevanta. Statistiken säger exempelvis att 95 procent av alla sexualbrott begås av män och över 90 procent av offren för sexualbrott är flickor och kvinnor. 8,7 procent av dödsfallen bland män är självmord och 80-90 procent av alla våldsbrott begås av män. Ju våldsammare brott, desto högre andel förövare är män. I majoriteten av våldsbrotten både mot kvinnor och män är förövarna män. Även i andra typer av brott är det män som toppar statistiken. Däremot tas endast 10 procent av föräldraledigheterna ut av män. Män använder också aningen mer rusmedel i alla åldrar. (Statistikcentralen 2021.)

Olika analyser av orsakerna till dessa siffror utgår antingen från evolutionspsykologiska, utvecklings- och kriminalpsykologiska eller genusvetenskapliga förklaringsmodeller. Vissa evolutionspsykologiska infallsvinklar hävdar att dessa siffror beror på att män till sin natur är aggressivare och mer drivna (Bowles 2009), vilket också skulle förklara självmord och sexuella övergrepp (McCaughy 2007; Thornhill & Gangestad 1996). Utvecklings- och kriminalpsykologiska infallsvinklar hävdar att brottslighet och aggressivitet är en social konsekvens av störningar och trauma i tidigare utvecklingsskeden hos personerna (Parviainen 2020; Karihtala 2018). De genusvetenskapliga analyserna bidrar med en tolkning om att detta nästan uteslutande handlar om sociala förväntningar på könen som tar sig uttryck till exempel genom att män uppmuntras till aggressivitet, konkurrens, risktagning,

känslökyla samt ett sexuellt erövrande och utnyttjande beteende (Connell 2005). Detta betyder i princip att de evolutionspsykologiska och genusvetenskapliga perspektiven motsäger varandra radikalt, där den genusvetenskapliga infallsvinkeln rentav hävdar att den evolutionspsykologiska är ett uttryck för ett patriarkalt grundat vetenskapsnarrativ.

Det är svårt att göra jämförande studier då de den patriarkala samhällsmodellen är den som dominerar i världen. Men det finns undantag, och jag återkommer till ett konkret exempel längre fram i texten.

Den patriarkala samhällsmodellen

Ett patriarkalt samhälle har ordnat det reproduktiva, ekonomiska och politiska aktörskapet kring män (se t.ex. Strauss 1967; Engels 1970; Smith 1993). Detta innebär att familjen definieras genom män (patrilineärt) då förmögenhet handhas av män, och den politiska makten innehas av män. I ett strikt patriarkalt samhälle saknar kvinnor en egen samhällelig identitet och står under manligt förmyndarskap. Kvinnor har inte identitetshandlingar, rösträtt och andra rättigheter att utträta samhälleliga ärenden. Dessutom saknar kvinnor fysisk rörelsefrihet i samhället samt rätt att ha egen egendom eller så förvaltas egendomen av antingen kvinnans far, bror eller make. Hennes sexualitet kontrolleras likt egendom med ekonomiskt värde och hon kan rentav bli dödad av sina egna manliga familjemedlemmar ifall ”varan”, det vill säga sexualiteten, blir besudlad till exempel genom en våldtäkt eller ett förhållande utanför äktenskapet. I mycket strikt patriarkala system är en flickas eller kvinnas status likt en slavs och hennes överlevnad och ekonomi helt beroende av en eller flera män, antingen i egenskap av dotter, hustru, syster, mor eller som sexarbetare (se t.ex. lagstiftningen och implementeringen av den i Irak, Iran och Afghanistan i Landinformationens rapporter vid Migrationsverket).

I Finland har jämställdheten ökat inom lagstiftningen, ekonomin och den politiska bestämmanderätten, men spår av den patriarkala ordningen finns kvar. Så sent som fram till år 1930 stod gifta kvinnor under sin makes förmyndarskap, och våldtäkt i

äktenskapet kriminaliserades inte förrän år 1994 (THL). Strukturerna lever subtilt kvar i vårt medvetande och psykosociala vane-mönster, vilket i sin tur upprätthåller normer och strukturer som i grunden härleds till en patriarkal samhällsordning. Ett exempel är sexindustrin och tendenser i heterosexuella romantiska relationer. Uppställningen att kvinnor ska fungera i en serviceroll i relation till män lever kvar.

Beskrivningar av sexarbete som arbete finns till exempel i dokumentären ”Puhtaus ja vaara” på Yle Arenan. Dokumentären skildrar det emotionella servicearbetet sexarbetare gör genom att ta på sig en roll för att behaga klienten. Detta omfattar till exempel att fejka sexuell njutning för att få klienten att känna sig åtråvärd och duktig. Sexarbetaren kan rentav dölja den smärta servicen ger upphov till genom att räkna stötarna tills kunden får sin utlösning.

Enligt Marianne Himanens och Annika Gunsts (2022) forskning i psykologi ställer kvinnor i viss mån, och i klart högre grad än män, upp på sex i sina relationer mot sin egen vilja. Detta är ett tydligt exempel på hur en betjänande femininitet tar sig uttryck. Man kan också tillägga att föga förvånande visade studien att detta har negativa konsekvenser på måendet. Studien visade också att en del av dem som ställde upp mot sin egen vilja kände sig pressade av sina partners.

Den patriarkala förklaringsmodellen som normaliserar en könad förståelse av den egna identiteten skulle naturligtvis vara att kvinnor är mindre intresserade av sex rent biologiskt. Men då glömmer man att patriarkatet inte är biologiskt determinerat utan socialt och kulturellt genom lagar, normer och samhälleliga institutioner och dit hör bland annat att kvinnors sexualitet har varit objekt för kontroll och under manlig bestämmanderätt. I patriarkala samhällsformer har ett eget sexuellt aktörskap utgjort en risk för kvinnor och något hon har blivit bestraffad för. I den modellen ingår också en förståelse av kvinnors sexualitet som endast ämnad för reproduktion, inte njutning. Så föds även uppfattningen att kvinnor ger njutning åt män, utan egen lust. Ännu i dag resonerar till exempel French med flera (2022) att kvinnor biologiskt har mindre sexlust än män snarare än att fråga sig hur män kunde förändras för att öka kvinnors sexlust. Detta trots att resultaten i denna forskning delvis var motstridiga och mätningen av till

exempel testosteronhalter var ofullständig även om slutsatserna byggde just på mätta testosteronhalter.

En särskild typ av patriarkal femininitet och maskulinitet byggs upp i relation till varandra och kan beskrivas på många sätt. Kärnan är dock att vi lever med ett patriarkalt kulturarv där kvinnor historiskt har underställts män ekonomiskt, juridiskt och medicinskt. Kulturarvet har tvingat kvinnor att internalisera sin självutplånande serviceroll i förhållande till män, och har dessutom gett utrymme för män att internalisera en identitet som berättigar dem till kvinnlig service.

Jag vill igen återkomma till brotts- och självmordsstatistiken, och den utvecklings- och kriminalpsykologiska infallsvinkeln. Det finns starka belägg för att en ogynnsam uppväxtmiljö med våld och dysfunktionella anknytningsmönster utgör en predisposition för illamående, beteendestörningar och kriminalitet i vuxen ålder (Haapasalo 2008).

Jag vill här fästa uppmärksamhet på att en patriarkal samhällsform har inbyggda strukturer som är dysfunktionella och skapar ogynnsamma psykologiska förhållanden som sedan, om de inte bryts, går vidare över generationerna. Jag föreslår alltså att bryta patriarkala beteendemönster samtidigt är att bryta mentala och sociala mönster, vilket kräver att vi bearbetar övergenerationell trauma som kommer till uttryck både som patriarkal femininitet och maskulinitet. Jag använder mig här av begreppet mognad som en del av vad det betyder att bryta dessa mönster. Jag härleder mitt resonemang om mognad ur utvecklingspsykologiska teorier där till exempel trauma, långvariga stresstillstånd och störda anknytningsmönster under viktiga utvecklingsskedan inverkar på individer så att till exempel den emotionella självregleringen inte utvecklas till sin fulla potential, eller störs som man oftast uttrycker det i klinisk litteratur (se t.ex. Viheriälä & Rutanen 2010). Det finns många sätt att beskriva dessa skeenden, men jag nöjer mig med att kalla den läkande processen att öka sin resiliens, självregelningsförmåga och bearbeta somatiska effekter av trauma för en mognadsprocess. Jag nämner somatiska effekter här därför att trauma ofta också har en somatisk dimension (Suokas-Cuncliff & Van Der Hart 2006). För att nedmontera patriarkala strukturer måste vi alltså också mogna ifrån de trauma och vanemönster vi

fått genom att växa i en patriarkal ordning och dysfunktionella vårdnadsformer.

Man brukar tala om toxisk maskulinitet, men mindre om så kallad toxisk femininitet. Det finns inte på samma sätt ett etablerat akademiskt begrepp i bakgrunden som det finns för toxisk maskulinitet, vilket härleds från hegemonisk maskulinitet. Det finns ett fåtal försök att akademiskt etablera hegemonisk femininitet som begrepp, men det behöver definieras tydligare. Därför gör jag en egen laboration av begreppet. Förenklat föreslår jag att den patriarkala (toxiska) femininiteten har som uppgift att stöda den så kallade toxiska patriarkala maskuliniteten genom olika beteendemönster, till exempel genom att infantiliserar män och att överpresentera emotionellt i relationer med män, samt att inta en social roll som inte är konfrontativ, utan diplomatisk till den grad att de egna behoven måste tystas. Detta utspelar sig också i relationer mellan kvinnor, och resulterar i samhällsdiskussionen ofta till en slutsats att flickor är mer emotionellt begåvade än pojkar. Samtidigt kan vi från Statistikcentralens senaste rapport (2021) konstatera att flickor i högre grad känner sig ensamma och att upplevd ensamhet bland flickor är högre än faktisk ensamhet, som man mätt genom att närvaron/frånvaron av nära vänner. Jag fokuserar således här på hur femininitet fungerar som en kugge i hjulet i patriarkatet, och specifikt hur den utspelar sig i dynamiken med framför allt män. Andra som teoretiserat kring hegemonisk femininitet har fokuserat på de interna hierarkierna mellan kvinnor, som också härleds till roller som ska tjäna de patriarkala strukturerna (se t.ex. Paechter 2018). Den definition jag nu laborerar fram syftar till kvinnlighet i alla sociala positioner, oberoende av etnisk tillhörighet. Om det så är i egenskap av hustru, moder, sexarbetare eller kollega på en arbetsplats kan sättet att relatera emotionellt och socialt tjäna en patriarkal struktur i dess olika former.

Sett ur en övergenerationell synvinkel kunde utgångspunkten vara att mödrar i patriarkala familjekonstellationer låter sitt liv kretsa kring sin son på ett infantiliserande och gränslöst sätt, vilket kan skapa ett starkt emotionellt band av beroende dem emellan. Denna relation består kanske livet ut om inte någonda bryter mönstret. Samtidigt kan vi konstatera att eftersom män generellt har en mindre roll som vårdare, skapas det i regel inte lika starka

(trygga) emotionella band mellan män och den följande generationen.

I grunden ligger en ojämlikhet mellan könen där kvinnor historiskt har placerats i underläge juridiskt och ekonomiskt. Detta har gjort att kvinnan i egenskap av mamma, socialt och emotionellt också varit beroende av sina söner. Senare i livet kanske hon dessutom även blir ekonomiskt beroende av dem. Detta skapar i sin tur ett emotionellt omoget beroendeförhållande till modern, och så upprepar mannen den infantila maskuliniteten i relation till alla kvinnor om han inte gör ett mognadsarbete och bryter mönstret.

Vem har inte hört svärmorshistorier där relationen mellan vuxna män och deras mödrar är emotionellt olustig och klibbig, och relationen mellan hustru och svärmor mera liknar rivalitet än släktskap? Denna emotionella beroendedynamik kan leva kvar trots att alla ekonomiska och juridiskt tvingande beroendeförhållande upphävs. På persiska finns ett ironiserande uttryck för fenomenet där pojkar och män behandlas (av sina mödrar till exempel) eller själva tänker att de är världens mittpunkt, ”en gyllene kuk”.

Influencers i patriarkatets eller ett humanare samhälles tjänst

Sociala medier har blivit centrala i våra liv, men algoritmerna skapar förvirring gällande vad samhällsdiskussionen egentligen består av och vart samhällsutvecklingen är på väg. Samtidigt är det inte av ringa betydelse att den ökända misogynna influencern Andrew Tate kunde lokaliseras för att bli arresterad då han avslöjade sig själv i en postning på sociala medier där han försökte ge Greta Thunberg en näsknäpp. Tate arresterades för koppleri och våldtäkt som han utövade i Rumänien. Tate är inte unik i sitt slag av misogyni, men är en inspiratör för en vidare rörelse av misogynna mansrörelser, och har varit en betydande influencer för män i sociala medier. Vad fallet Tate också tydligt visar är att misogyni inte bara är ofarligt snack på sociala medier. Han är heller inte unik i sitt slag att fungera som inspiratör för en misogyn, patriarkal ideologi för män som känner att samhället inte tjänar dem på det sätt de förväntar sig.

Samtidigt utgör sociala medier även en plattform för filosofer, terapeuter och coachar av olika slag som aktivt bemöter patriarkala strukturer. Detta görs genom hälsodiskurser som starkt uppmuntrar till att bryta de patriarkala mentala mönstren och i stället börja skapa annorlunda slags uttryck för maskulinitet, femininitet och mänsklighet. På så sätt kan man förändra relationen mellan könen, och mellan generationerna. Profiler som använder sociala medier som plattform på detta sätt är till exempel Gabor Maté, Robin Clark, Nicole LePera, Quentin Decamp och Jeremie Lotemo. Feministiska analyser av patriarkala strukturer finns bland vissa av dem, men det intressanta är att de betonar hur vi bryter dessa strukturer genom vår egen mognad från ingrott trauma och patriarkal socialisering.

Vissa av dessa coachar tar mer fasta på hur övergenerationell trauma och socialisering manifesterar sig på ett könat sätt. De flesta har identifierat att kvinnor bär oproportionerligt ansvar för mäns känslor i stället för att män själva skulle bära detta ansvar. Dessutom präglas heterosexuella parförhållanden ofta av en dynamik där kvinnor överpresterar och män underpresterar emotionellt i stället för att skapa en trygg, fungerande, ömsesidig och jämlik relation. Dynamiken kan resultera i att kvinnor känner sig utnyttjade och otillfreds i relationerna.

De som närmar sig teman om maskulinitet genom en uppmuntran till eller rentav ett krav på män att mogna och ta ansvar över den last de vuxit upp med utgör en tydlig kontrast till de betydligt mer misogynna influencers och pickup artister som ger tips på hur man kan manipulera och utnyttja kvinnor för att män ska få vad de vill ha av dem.

Det manliga förnuftet och kvinnliga känslorna

De influencers som stöder en mognadsprocess för att skapa ett mänskligare samhälle och bryta med de patriarkala mönstren ställer även indirekt begreppsparet förnuft och känsla på ända. Kärnan i dessa influencers budskap är att vi måste vara i kontakt med våra egna känslor, men på ett moget, inte infantilt sätt. Detta gäller

framför allt män, som traditionellt lärt sig stänga av känslor och dölja känslouttryck.

Att begreppsparet förnuft och känsla traditionellt könats har skapat ett diskursivt redskap att ogiltigförklara det kvinnor säger, gör och behöver, samt att validera allt män säger och gör. Genom att förnuft är en markör för manlighet ger det auktoritet till det män säger oberoende av innehållet.

Samtidigt, då man ställer förnuft över känsla kan det vara ett uttryck för att det finns en rädsla för känslor och en attityd att de behöver kontrolleras och hållas i schack. Jaques Lacan skriver i *Ecrits* (1977) följande: "We analysts deal with slaves that think of themselves as masters." Lacans korta mening beskriver vad det kunde innebära att bryta med patriarkala könsroller, men det omformulerar framför allt vår relation till förnuft och känsla. Att inte vara förslavade av den inskränkta tron på att vi besitter kontroll. Meningen kan användas för att beskriva hur begreppsparet förnuft och känsla vilseleder oss genom föreställningen att förnuftet ska styra över våra känslor. Eller att en rädsla för känslor egentligen är det vi menar med förnuft då vi ställer det mot känslor.

Vi mår bra av att sluta glorifiera förnuftet och förminska betydelsen av känslor, och i stället lära oss vad det innebär att kultivera ett mognande känsloliv. För att bryta både övergenerationell trauma och de patriarkala samhällsstrukturerna måste vi också skapa en ny relation till begreppsparet förnuft och känsla.

Att vägra möta sina obekväma känslor kan till exempel komma till uttryck genom att man försöker kontrollera människor i sin omgivning på olika sätt, eller genom konsumtionsbeteenden som är ett led i en strukturell exploatering. Här syftar jag till exempel på olika konsumtionsbeteenden som vid en närmare granskning inte uppfyller krav på etisk konsumtion, eller sociala beteenden som upprepar patriarkala och exploaterande syften. Dessa beteenden kunde till exempel vara konsumtion av lättillgänglig porr på nätet eller andra kommersiella sextjänster som upprepar könshierarkier och/eller rasism både på representationsnivå och strukturell nivå i själva industrin.

Eftersom nedmonteringen av patriarkala strukturer har kommit långt i Finland är inte kvinnor på samma sätt beroende av män som tidigare, och måste inte underkasta sig och betjäna män.

Men kan det vara så att männen har haft svårt att acceptera att detta ställer nya krav på dem i relation till kvinnor för att få deras respekt?

I en artikel i *Suomen Kuvalehti* (5.10.2015) får vi veta att 70–80 procent av alla skilsmässor i Finland initieras av kvinnor. Studier visar också att sexuellt tröttnar kvinnor fortare på sin manliga partner än vice versa (Gunst et al. 2016; Murray & Milhausen 2012). Kan den främsta anledningen till detta vara den patriarkala ordningen där kvinnor överpresterar i relationer både emotionellt och gällande koordinering av paret's gemensamma liv? Jag föreslår att män kunde gynnas på flera sätt av att inse att det emotionella arbete kvinnor gör å mäns vägnar gör att kvinnor känner att de inte möts emotionellt i sina relationer och att deras behov inte blir bemötta. Det leder till att kvinnor tappar respekt för män för att de börjar se dem som emotionellt omogna barn. Detta i sin tur gör att kvinnor inte känner kontakt och ömsesidighet i relationen vilket gör sexuell intimitet mindre attraktivt.

Om män reflekterade över detta kunde deras relationer till kvinnor på alla sätt vara bättre, öppnare, jämlikare och präglas av en större ömsesidig kommunikation och förståelse. Ofta kommer skilsmässobeskedet överraskande för män berättar Miessakit, som upprätthåller grupper för män som ligger i skilsmässa, i en intervju i *Suomen Kuvalehti* (5.10.2015). Man kunde tolka det som att männen inte inser sin egen roll i det som gör att relationen går i kras. Män har svårare att ta sig igenom en skilsmässa (Krank 2019). Då man inser sin egen roll i en skilsmässa kan man också ha lättare att gå igenom en skilsmässoprocess.

Att avfärda någon då denne uttrycker sina behov av att bli bemött, genom att definiera den som överkänslig eller för styrd av sina känslor, är ett manipulativt sätt att ogiltigförklara det den andra känner. Detta är en form av emotionell negligering, men genom att feminisera begreppet känsla och underordna känslan förnuftet, normaliseras det att kvinnor emotionellt kan bli negligerade och tystade, inte minst i parrelationer, men också i andra sammanhang. Det är därför begreppsparet förnuft och känsla är ett kraftfullt redskap i förtrycket av kvinnor, där (så kallade irrationella) känslor karakteriseras som kvinnligt och (det så kallade rationella) förnuftet manligt. Ännu under 1900-talets första hälft

har kvinnor riskerat att låsas in på mentalsjukhus för beteenden som män fritt kunde utöva, såsom utomäktenskapligt sex (Ahlbeck 2006).

Det är viktigt är att känna sina känslor, och bli bemötta då vi uttrycker dem. Att överordna förnuftet framom känslorna och att köna begreppen är ett sätt att skapa könsroller som varken är bra för män eller kvinnor, men även ett sätt att bryta den mellanmänskliga kommunikationen på en viktig nivå, den emotionella.

Alternativ till patriarkala strukturer

Det finns bara fåtal dokumenterade samhällen kvar i världen som inte är patriarkala till sin grundstruktur. Men det finns åtminstone ett väldokumenterat och mycket intressant exempel som utgör en tydlig kontrast till den patrilineära samhällsmodellen. Detta exempel är Mosuo, en kinesisk minoritet som befolkat stränderna vid Lugu-sjön i sydvästra Kina i tusentals år. Populationen är matrilineär vilket betyder att släktskap och familjsamfundet byggs genom den matrilineära blodslinjen, och att hushållet består av tre eller fyra generationer i samma hushåll där den äldsta kvinnan oftast är den som bestämmer i hushållet. I samma hushåll bor alltså hennes barn, döttrars barn, barn till döttrarnas döttrar, och så vidare. Fäderna bor inte med sina barn, eller med mammorna till deras barn, och har inte någon viktig roll i sina biologiska barns liv. Däremot är mödrarnas bröder viktiga manliga figurer för barnen i hushållet, och män deltar också i att ta hand om hushållets barn, det vill säga sina systrars barn och systems döttrars barn. Äktenskap existerar inte, utan romantiska och sexuella relationer förverkligas genom så kallade "walking marriages" där kvinnor kan bjuda hem älskare då de vill, och kan även ha flera älskare utan att stigmatiseras eller vara bunden juridiskt eller materiellt till någon partner. Det är svårt att hitta dokumentation om sexuella och könsminoriteter i Mosuo-samhället. Sexualitet hålls skilt från ekonomi och familjekonstellationen. Då är varken sexualitet eller könstillhörighet avgörande för hur eller om någon tillhör en familjeenhet eller inte. I Mosuo-språket finns inte ord för våldtäkt och bevisligen sker inte våldtäkter i det matrilineära Mosuo-samhället. Det finns inte

heller fångelser, ingen är hemlös, och familjerna är stabila. (Stacey 2009; Larsson 2016.) Mosuo-kvinnorna har också bättre hälsa, inklusive på somatisk nivå, än i patriarkala samfund (Reynolds & Wander 2020). De iakttagelser man kan göra i Mosuo-samhället utmanar den evolutionspsykologiska tesen om att män till sin natur är sexuellt och icke-sexuellt aggressiva.

Trots att den feministiska rörelsen varit bra på att ifrågasätta och omformulera könsroller och erbjuda analyser om hur de tjänar en patriarkal ordning, har diskussionen om vad som krävs för att mogna från dem varit frånvarande. Jag skulle rentav hävda att en relativt artikulerad del av den samtida feministiska politiska diskursen präglas av en nyliberal identitetspolitisk strömning och de facto stöder en patriarkal status quo genom en nyliberal diskurs kring identitet och frihet (att konsumera). Detta gäller till exempel försvar av konsumtion av lättillgänglig internetporr, trots att den är som en reklambyrå på steroider för toxisk patriarkal maskulinitet och femininitet. Argumenten som läggs fram är till exempel att porr är fantasi (se t.ex. Kalha 2007), att kritisera representationer av våld och förnedring i porr är att skambelägga sexuella praktiker, och att det är puritansk moralpanik att kritisera dagens mainstreamporr eller de stora porrplattformarna (se t.ex. argument hos Spišák 2019; Sorainen 2007; Docventures 14.9.2016).

Men faktum är att 90 procent av de populäraste titlarna på en av de största porrsajterna innehåller verbalt och fysiskt våld och förnedring av kvinnor (Bridges et al. 2010). Studier från 2016 och 2019 visar också att porren har inflytande på sexskriptet hos unga (Bridges et al. 2016; Sigurgeirsdóttir, Kristinsson & Einarsdóttir 2019). Försvaret av lättillgänglig mainstreamporr i de feministiska diskussionerna är en del av en nyliberal feminism som inte kan skilja på identitetspolitisk frihet kring konsumtion och verklig (strukturell) jämlikhet. Den har misslyckats i analysen av feminin och maskulin identitet som byggstenar i en patriarkal samhällsstruktur, även då det sker genom ”privata” konsumtionsmönster eller som del av ett identitetsprojekt.

År 2022 tog en av de största porrsajterna ner en stor del av sitt innehåll efter en rapport som visade att sajten innehöll bland annat sexuella övergrepp på barn, hämndporr och filmer som visade kvinnor bli kvävda i plastpåsar. Till följd av rapporten minskade denna

specifika sida sitt innehåll från ca 13 miljoner titlar till dryga 4 miljoner (*The Guardian* 14.12.2020). Siffrorna vittnar om hur omfattande distribution och konsumtion det handlar om, men trots detta har en kritisk debatt om porrdistribution och -konsumtion varit frånvarande i Finland, åtminstone under de senaste årtiondena.

Men låt oss komma tillbaka till mäns hälsoproblem som vittnar om att även män behöver en förändring inte bara för att kvinnor ska må bättre, utan även män själva. Det är en realitet att också män mår dåligt i ett patriarkat och av en patriarkal maskulinitet som begränsas av den emotionellt handikappande förståelsen av förnuft och känsla.

Om man försöker lösa mäns hälsoproblem så som män i en patriarkal ordning gjort genom en manlig lojalitet, som delvis också bygger på att män kollektivt använder kvinnors kroppar och deras emotionella arbete, återskapar man bara den misär som en patriarkal ordning består av. Fallet Tate är ett tydligt exempel på att vi inte gjort oss av med den patriarkala ordningen. Med ett misogynt budskap, som förespråkar att kvinnor utgör egendom för män och ska finnas ovillkorligt tillgängliga för män, har Tate fungerat som influencer för miljontals män. Han har konkret också tvingat kvinnor, ekonomiskt och med våld, att betjäna honom och andra män sexuellt till exempel genom att under tvång använda kvinnor i produktion av porr.

Dynamiken mellan män och kvinnor är även mer subtil, och fortfarande tränas kvinnor och flickor att betjäna pojkar och män emotionellt och sexuellt, samt till att koordinera familjelivet och ta hand om familjens relationer. Det betyder att det fortfarande finns kvar patriarkala strukturer som förverkligas genom könsroller och konsumtionsbeteenden. Trots att vi i Finland har nedmonterat betydande patriarkala strukturer som manligt förmyndarskap över kvinnor, eller att inte kvinnor kan förvärsarbeta utan sin makes tillstånd, ha egendom, eller ärva lika mycket som sina bröder, finns en övergenerationell emotionell prägling som var och en behöver motverka för att bryta med en femininitet som betjäna och infantiliserar män. Därmed bryter vi även med en maskulinitet som bygger på att vara berättigad service av kvinnor. En sådan mognadsprocess som bryter detta gynnar alla.

Alla behöver bära ansvaret över sin egen mognadsprocess och nedmontering av patriarkala psykologiska strukturer och beteendemönster, i stället för att gömma sig bakom kontraproduktiva könsroller och nyliberala argument kring konsumtion och begär.

För att bryta den patriarkala strukturen måste vi bryta de sociala mönstren, och för att bryta de sociala mönstren måste vi bryta våra psykologiska mönster, vilket kan innebära att vi kanske behöver utmana kärnan i vad vi hittills uppfattat som ”den vi är” och inte minst, kanske vi måste bryta och omformulera vår relation till begrepp såsom förnuft och känsla och bära ansvar över den makt vi har att förändra(s) till något bättre och känslomässigt ärligare och mognare.

Syftet med denna essä är att erbjuda en konsekvensanalys för internaliserade patriarkala strukturer, och hur vi återskapar dem genom våra individuella sociala dynamiker. Ibland görs detta till och med inom det feministiska arbetet genom att stöda patriarkala identitetspolitiska positioner, trots att feminism per definition utger sig för att vara en rörelse som har som mål att nedmontera patriarkala strukturer. Det verkar som om vi behöver utveckla samhällsdebatten om jämlikhet, och påminna oss om vad konsekvenserna av ett patriarkalt klassamhälle är.

Referenser

- Bridges, Ana J, Wosnitzer, Robert, Scharrer, Erica, Sun, Chyng & Liberman, Rachael (2010): "Aggression and Sexual Behavior in Best-Selling Pornography Videos: A Content Analysis Update", *Violence Against Women*. 16(10), s. 1065–1085.
- Bridges, Ana J., Sun, Chyng F., Ezzell, Matthew B. & Johnson, Jennifer (2016): "Sexual Scripts and the Sexual Behavior of Men and Women Who Use Pornography", *Sexuality, Media & Society* 2(4), <https://doi.org/10.1177/2374623816668275>
- Ahlbeck, Jutta (2006): *Diagnostisering och disciplinering: medicinsk diskurs och kvinnligt vansinne på Själo hospital 1889–1944*. Åbo: Åbo Akademis förlag.
- Bowles, Samuel (2009): "Did Warfare among Ancestral Hunter – Gatherer Groups Affect the Evolution of Human Social Behaviours?" *Science* 324(5932), s. 1293–1298.

- Connell, Raewyn (2005): *Masculinities*. Berkeley: University of California Press.
- Docventures (2016): Porno – Jälkikeskustelu, Yle Areena 14.9.2016, <https://areena.yle.fi/1-3659056> [hämtat 26.1.2023]
- Engels, Friedrich (1970): *The Origin of the Family, Private Property, and the State*. Moskva: Progress Publishers.
- Gunst, Annika, Ventus, Daniel, Kärnä, Antti, Salo, Paula & Jern, Patrik (2016): "Female sexual function varies over time and is dependent on partner-specific factors: a populationbased longitudinal analysis of six sexual function domains". *Psychological Medicine*. 47(2), s. 341–352.
- Haapasalo, Jaana (2008): *Kriminaalipsykologia*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Himananen, Marianne & Gunst, Annika (2022): "Sexual Compliance in a Finnish Sample: Sexual Self-Control, Relationship Power, and Experienced Consequences". *PsyArXiv*, <https://doi.org/10.31234/osf.io/5ug39> [hämtat 15.12.2022]
- French, Juliana E., McNulty, James K., Makhanova, Anastasia, Maner, Jon K., Eckel, Lisa A., Nikonova, Larissa & Meltzer, Andrea L. (2022): "An empirical investigation of the roles of biological, relational, cognitive, and emotional factors in explaining sex differences in dyadic sexual desire". *Biological Psychology* 174, s. 1–10.
- Kalha, Harri (2007): "Pornografia halun ja torjunnan kulttuurissa". *Pornoakatemia*. Turku: Eetos ry.
- Karihtala, Mia (2018): *Näkymätön Ninni: varhaislapsuuden vuorovaikutuskokemukset nuorisoriikollisuuden selittäjänä*. [lärdomsprov vid polisyrkeshögskolan] <https://www.theseus.fi/handle/10024/147733> [hämtat 15.12.2022]
- Kari, Paul (2020): "Pornhub Removes Millions of Videos after Investigation Finds Child Abuse Content", *The Guardian* 14 december, <https://www.theguardian.com/technology/2020/dec/14/pornhub-purge-removes-unverified-videos-investigation-child-abuse> [hämtat 26.1.2023]
- Krank, Arja (2019): "Kahdesti eronnut Dennis tietää, että avioerosta toipuminen ottaa aikaa – 'Sääli ei auta eteenpäin'", *Elämässä* <https://elamassa.fi/koti-ja-perhe/kahdesti-eronnut-dennis-avioerosta-toipuminen-ottaa-aikaa/> [hämtat 2.12.2022]

- Lacan, Jacques (1977) : *Écrits: A Selection*. Bristol: J.W. Arrowsmith Ltd.
- Migrationsverket (2023): *Landinformationens rapporter*, <https://migri.fi/raportit> [hämtat 25.12.2022]
- Levi-Strauss, Claude (1967): *Structural Anthropology*. New York: Basic Books.
- Larsson, Milene (2016): "The Land Where Women Rule: Inside China's Last Matriarchy", *Vice Life* 25 februari https://www.youtube.com/watch?v=t_19D7tEixc [hämtat 20.12.2022]
- Miessakit ry (2023): "Toimintamuodot", <https://www.miessakit.fi/toimintamuodot/> [hämtat 26.1.2023]
- McCaughey, Martha (2007): *The Caveman Mystique: Pop-Darwinism and the Debates Over Sex, Violence, and Science*. London: Routledge.
- Miesten Viikko, <https://www.miestenviikko.fi/> [hämtat 2.12.2022]
- Murray, Sarah H. & Milhausen, Robin R. (2012): "Sexual Desire and Relationship Duration in Young Men and Women", *Journal of Sex and Marital Therapy* 38(1), s. 28–40.
- Reynolds, Adam Z & Wander, Katherine (2020): "Matriliney reverses gender disparities in inflammation and hypertension among the Mosuo of China". *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America* 117(48), s. 20234–30327, <https://www.pnas.org/doi/10.1073/pnas.2014403117> [hämtat 26.12.2022]
- Paechter, Carrie (2018): Rethinking the possibilities for hegemonic femininity: Exploring a Gramscian framework. *Women's Studies International Forum* 68, s. 121–128.
- Parviainen, Pyry (2020) *Rikolliseksi kasvaminen*. [lärdomsprov vid polisyrkeshögskolan] https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/342984/ON_Parviainen.pdf?sequence=2&isAllowed=y [hämtat 15.12.2022]
- Elokuvyhtiö Oy Aamu Ab (2017): *Puhtaus ja vaara*, <https://arena.yle.fi/1-3121902> [hämtat 20.12.2022]
- Sigurgeirsdóttir, Kolbrún Hrund, Kristinsson, Þórður & Einarsdóttir, Þorgerður (2019): "Kynlífsmenning framhaldsskólanema frá sjónarhorni ungra karla". *Netla*, <https://doi.org/10.24270/netla.2019.9> [hämtat 30.1.2023]

- Smith, Dorothy. E. (1987): *The Everyday World as Problematic: A Feminist Sociology*. Toronto: University of Toronto Press.
- Sorainen, Antu (2007): Turmeltuuko suomalainen lapsi? Pornografia, pedofilia ja pelottamisen taide. *Pornoakatemia*. Åbo: Eetos ry.
- Spišák, Sanna (2019): *Porn and Norms: Pornography and Normative Notions of Gender, Love, Sex, and Relationships in the Sexual Narratives of Finns on their Adolescent Experiences*. Åbo: Åbo Universitet.
- Stacey, Judith (2009): "Unhitching the Horse from Carriage: Love and Marriage Among the Mosuo", *Journal of Law and Family Studies* 11.
- Statistikcentralen (2022) "Sukupuolten tasa-arvo Suomessa 2021", https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/184395/yty_sts_202100_2021_23460_net_p2.pdf?sequence=1&isAllowed=y [hämtat 12.1.2023]
- Suokas-Cuncliff, Anne & Van Der Hart, Onno (2006): "Dissosiaatiohäiriö - varhaisen, jatkuvan traumatisoitumisen pitkäaikaisseuraamus", *Duodecim* 122(16), s. 2001–2007, <https://www.duodecimlehti.fi/du095941> [hämtat 27.1.2023]
- THL (2023): *Tasa-arvon edistysaskeleita*, <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/lait-ja-politiikka/tasa-arvon-edistysaskeleita> [hämtat 10.1.2023]
- Thornhill, Randy & Gangestad, Steve W. (1996): "The evolution of human sexuality", *Trends in Ecology and Evolution* 11(2) s. 98–102.
- Viherialä, Liisa & Rutanen, Mervi (2010): "Lapsen psyykkisen trauman hoito", *Duodecim* 126(22), s. 2671–2677, <https://www.duodecimlehti.fi/du099180> [hämtat 27.12.2022].

Kreativt hat på nätet

Karin Sandell

De har alltså urholkat Finland som cancer. Cancern växer ju tills den tas bort med hjälp av kirurgi eller med strålbehandling. Om man inte utför denna behandling, orsakar canceren bärarens död. [...] Nu ska vi med enad front bekämpa cancer!

(IF 2018/008: 12, min översättning)

De som sägs ha urholkat Finland som cancer är de svenskspråkiga finländarna. För att bekämpa denna cancer uppmanar signaturen *SvenskSyöpä* (SvenskCancer) de som läser foruminlägget att skriva under medborgarinitiativet för avskaffandet av obligatorisk skolsvenska.

Citatet är hämtat från ett inlägg i diskussionsforumet på webbplatsen Suomiz4 och publicerat 2016. Vid den tiden var det aktuellt med ett nytt försök att avskaffa den obligatoriska svenskundervisningen i finska skolor. Medborgarinitiativ är en form av direktdemokrati där röstberättigade finska medborgare kan föreslå en ny lag, lagändring eller upphävande av gällande lag. Initiativet behandlas i riksdagen om det får minst 50 000 underskrifter inom sex månader. År 2013 kom det första medborgarinitiativet mot obligatorisk svenskundervisning i finska skolor. Det fick 50 000 underskrifter inom sex månader och överlämnades till riksdagen

som efter omröstning beslutade att förkasta initiativet. Det andra medborgarinitiativet för frivillig skolsvenska förföll då man inte lyckades samla mera än 21 400 underskrifter inom utsatt tid. (Fagerholm 2020, 167–168; Andersson 4.10.2016.)

I samband med det första medborgarinitiativet började också näthat diskuteras i den finländska pressen. Fokus låg till en början specifikt på det näthat som riktade sig mot det svenska i Finland. Finlandssvenska politiker och andra offentliga profiler fick ta emot hat och hot på nätet. Jag har forskat i näthat som särskilt riktar sig mot det svenska i Finland (Sandell 2022). När jag samlade material till min doktorsavhandling under åren 2015–2017 var det andra medborgarinitiativet aktuellt, liksom Svenska folkpartiets ordförandeval, och man diskuterade om en omfattande sjukhusjour i Österbotten skulle placeras i tvåspråkiga Vasa eller i enspråkigt finska Seinäjoki. Aktuella händelser med koppling till det svenska i Finland ger upphov till en livlig och även hätsk debatt om det svenska språkets ställning i Finland. Samtidigt pågår denna debatt ständigt i vissa forum, om än med lägre intensitet. I antologin *Ur majoritetens perspektiv: Opinionsen om det svenska i Finland* (red. Himmelroos & Strandberg 2020) framgår att förhållandet mellan nationalspråken blivit mera ansträngt under 2000-talet. En av orsakerna uppges vara att allt fler människor blivit mera aktiva på nätet och att detta gjort antipatierna mera synliga. Under samma tid har Sannfinländarnas understöd vuxit. Partiet har högljutt kritiserat svenskans ställning, nu senast med sitt så kallade finsk-hetsprogram. (Himmelroos & Strandberg 2020, 9–10; Swanljung 26.9.2022)

Oklara regler och anonyma kommentarer

Det svenska i Finland väcker starka känslor i diskussioner på nätet. Jag föreställde mig att hatiskt material skulle ligga i mera obskyra webbforum, platser där regelverket är lösare och insynen mera dold. Jag behövde emellertid bara göra en sökning på *suomenruotsalainen* (finlandssvensk) i Suomi24:s diskussionsforum för att stöta på hat mot finlandssvenskar. Suomi24 är en av de mest välbesökta plattformarna för sociala medier i Finland med miljontals besökare

varje månad (Paldán 2018, 37). Forumet är fritt tillgängligt, det är möjligt att både skriva och läsa inlägg anonymt. Ingen registrering eller inloggning behövs. Enligt sajtens regelverk är det exempelvis inte tillåtet att uttrycka sig rasistiskt, publicera kränkande material eller bryta mot finsk lag. Forumet modereras dagligen och användarna uppmanas att anmäla regelbrott. (Suomi24 2021.) Det här innebär att skribenterna inte kan uttrycka sig hur som helst utan att riskera att deras inlägg anmäls och raderas. Reglerna bidrar också till olika kreativa sätt att uttrycka sig kränkande – den sårande kommentaren får inte vara för uppenbar – men var gränsen går är otydligt. Exempelvis hittas inte längre inlägget där Svenskfinland jämförs med cancer. Däremot är ett inlägg från 2016 där politikern, och nuvarande justitieministern Anna-Maja Henriksson kallas för ”leende döden” och en ”fanatisk svekobitch” fortfarande publicerat i januari 2023 (IF 2016/001: 26).

I det inledande citatet uttrycker skribenten SvenskSyöpa sin aversion mot det svenska i Finland genom att likna finlandssvenskarna vid en potentiellt dödlig sjukdom som drabbat Finland. Ordet cancer är starkt känsloladdat. Cancer används här i metaforisk betydelse för att tala om det svenska som en svulst som bör avlägsnas för att rädda livet på den finska kroppen. Metaphor kopplade till kamp och krig används ofta för att beskriva hur sjukdomen ska behandlas (Gustafsson & Hommerberg 2016, 272). Här har betydelsen överförs på finlandssvenskarna som ska bekämpas med ”kirurgi eller med strålbehandling” (IF 2018/008: 12). I sjukdomsberättelser beskrivs cancer ofta som en parasit som äter av kroppen och får den att ruttna (Paal 2011, 140–141). Det finska ordet för cancer är *syöpä*, som härleds från ordet *syöä*, ”att äta”. Man föreställde sig att sjukdomen kunde tränga sig in i kroppen i form av en mask eller larv som åt upp kroppen från insidan. Denna föreställning syns i det gamla ordet för cancer på finska, *ruuminmato*, ”kroppsmask”. (Häkkinen 2005, 994–995.) Bland foruminläggen finns också exempel där finlandssvenskarna kallas för parasiter, vilket påminner om den tidigare föreställningen om cancer som en mask som tar sig in i kroppen. Till skillnad från cancertumörer som uppstår inne i kroppen är parasiter något som kommer utifrån, men båda två använder sig av värdkroppen för att växa. Uppfattningen om det svenska i Finland som en sjukdom

eller parasit som livnär sig på den finskspråkiga befolkningens bekostnad är typisk för näthatet som värnar om den egna gruppen genom att utsluta andra.

Metaforen cancer kan förstås som en inre fiende som bör bekämpas för att undkomma döden (jfr Potts & Semino 2019, 93–94). Också döden kommer i en svenskspråkig skepnad när en av forumskribenterna sätter ord på sina känslor och kallar Henriksson för ”leende döden” (IF 2016/001: 26). Metaforen används för att framställa henne som falsk och oärlig. När skribenten senare kallar Henriksson för en ”fanatisk svekobitch” förstärks intrycket av att leendet är en fasad och ett sätt att dölja det som gömmer sig där bakom (ibid.). Ordet fanatisk är emotivt och betonar betydelsen av svekobitch. Ordet *sveko* – som är en förkortning för svekoman – används flitigt för finlandssvenskar i diskussioner som är kritiska till det svenska i Finland. Svekomanin var en nationell rörelse som i mitten av 1800-talet började arbeta för svenska språkets ställning i Finland (Engman 2016, 293–295). *Bitch* är ett kvinnligt kodat skällsord som är både avhumaniserande och sexuellt laddat, vilket är karakteristiskt för hat som riktas mot kvinnor (Lennartsson 2015, 183–184; Ström 2013, 33–34; Van Sant, Fredheim & Bergmanis-Koräts 2021, 10–12).

Att provocera och reagera

Den känsla av avsky och hat som uttrycks i citaten ovan kan tas emot på olika sätt beroende på vem mottagaren är. Kanske känner läsaren en liknande aversion mot svenskspråkiga finländare som skribenten och kan få sina känslor bekräftade i texten, eller så tillhör läsaren den grupp som utpekas som en cancersvult på den finska samhällskroppen, känner sig anklagad och blir sårad. Hat som riktas mot ens egen person kan tänkas beröra starkare än det som riktas mot en mera vagt definierad grupp. Den känslomässiga reaktionen varierar beroende på erfarenheter och kontext, avsikten med dylika texter är att få en reaktion. Syftet med näthat är att få sina åsikter uppmärksammade, men också att få mothugg (jfr Pöyhkäri, Haara & Raittila 2013, 26). Näthat är affektivt, det används för att uttrycka avsändarens känslor samtidigt som det orsakar en

känslomässig reaktion hos mottagaren. Affekt likställs här med känslor i den mån känslor förstås som ett relationellt fenomen som skapas i möten mellan människor, mellan subjekt och objekt (Ahmed 2004, 9–11).

Materialet jag har analyserat i avhandlingen består i första hand av kränkande åsikter och påståenden om den svenskspråkiga befolkningen i Finland. Forumskribenterna uttrycker sig aggressivt och verkar ibland tävla med varandra i att hitta den mest kränkande formuleringen. Reaktionerna är viktiga i forumet, något som kännetecknar en stor del av hur kommunikationen fungerar i sociala medier där interaktionen består av "likes" och kommentarer.

Näthat som begrepp låter förstå att det är fråga om negativa känslouttryck. Det finns ingen entydig ordboksdefinition av begreppet, men det används allmänt på svenska om hatretorik på nätet. Näthat kan förekomma som både texter och bilder, i discussionsforum, kommentarer, mejl, bloggar, artiklar et cetera. Hat är i sig ett starkt negativt laddat ord. Att hata är att känna en stark motvilja eller avsky mot någon eller något. I sammanhanget förstås hat också som en handling i form av olika typer av kränkningar och hot som riktas mot en grupp eller en individ. (jfr Bladini 2017, 17.) Med utgångspunkt i Sara Ahmeds *The Cultural Politics of Emotion* (2004) analyserar jag vad känslor gör i stället för att fråga vad de är. Hat kan åsamka skada, avsky kan ses som en giltig orsak för diskriminering, i synnerhet om man låter avskyn påverka samhällsregler och lagstiftning (Nussbaum 2013, 3). Det är här som också det ibland bagatelliserade näthatet blir potentiellt farligt. Vad vi säger, också på nätet, har betydelse.

Lågmålt och utstuderat

Näthat uttrycks inte alltid genom aggressivitet och ilska, det kan presenteras på ett sätt som uppfattas som sakligt och neutralt (Saresma 2020, 204). Min uppfattning är att det är lättare att avfärda ett "jävla hurri!" (ett skällsord för finlandssvenskar; Reuter 1999) på nätet än ett mera utbroderat inlägg om behovet av att utrota svenskspråkiga för att bevara Finland finskt. På Suomi24 håller

skribenterna inne med direkta svordomar och bara i ett fåtal exempel används direkta känslord; i första hand använder skribenterna sig av metaforer, emotiva uttryck och ortografiska praktiker. Dessa fyra – emotionsord, emotiva uttryck, metaforer och ortografiska praktiker (olika skrivsätt som exempelvis användning av versaler och skiljetecken) är vad jag kallar affektiva verktyg. De är redskap som skribenterna använder för att uttrycka känslor i text.

Innehållet i det inledande citatet kan definieras som näthat då det utmålar en grupp människor som en allvarlig sjukdom som måste utrotas för att rädda livet på patienten Finland. Innehållet är också känsloladdat, det uttrycker och förmedlar affekt. I stället för direkta känslord använder skribenten sig av metaforer för att uttrycka sina känslor i text. Avsändaren har också använt sig av en ortografisk praktik genom att skriva signaturen med en kombination av både svenska och finska "SvenskSyöpä" (IF 2018/008: 12). Det är ett sätt för skribenten att ytterligare understryka sina åsikter då ordet "Svensk" sticker ut i en annars finskspråkig text. Skribenten behöver inte skriva att hen hatar finlandssvenskar, det framkommer i stället genom bruket av cancer som metafor för skribentens syn på det svenska. Det negativa intrycket av ett fenomen, som det svenska i Finland, förstärks genom användningen av cancer som metafor, samtidigt som cancer i sig framställs som den absolut värsta av sjukdomar, eller till och med som den främsta symbolen för ondska (Potts & Semino 2019, 92–94). Som den "leende döden" tilldelas Henriksson rollen som representant för det svenska hotet mot det finska Finland (IF 2016/001: 26).

Landsförrädare!

Jag är själv finlandssvensk vilket innebär att jag är bekant med de stereotypa uppfattningar som förekommer om svensktalande finländare. I forumdiskussionerna på Suomi24 dök de upp en efter en, svenskspråkiga finländare ser sig själva som bättre folk, de är överklassnobbar som lever på fondpengar, männen är fjolliga bögar, kvinnorna fula feminister, alla finlandssvenskar hör egentligen hemma i Sverige – och de är landsförrädare som inte stred för Finland i krig.

1. Varför männtro vill vissa hurrin att Finland skulle lyda under Sverige igen? (IF 2016/001: 21)
2. För att de ser sig som svenskar. (IF 2016/001: 22)
3. Hemska landsförrädare. (IF 2016/001: 24)

Kommentarerna ovan kommer från samma tråd och är publicerade med olika signaturer i samma ordning som ovan på Suomi24. I det första citatet är ”lyda under” ett emotivt uttryck. Den som lyder underkastar sig en annans makt. Tanken på att Finland skulle ge upp sin självständighet och bli en del av Sverige väcker känslor i forumet, men som synes publicerade som torra konstateranden.

Enligt citat 2 ser sig finlandssvenskarna inte som finländare utan som svenskar och vill därför att Finland ska lyda under Sverige. Det här är ett emotivt uttryck där ett till synes sakligt yttrande fungerar affektivt genom att svenskspråkiga finländare uppges se sig själva som svenskar och inte finländare. På så vis kan man ifrågasätta finlandssvenskarnas lojalitet. Citat 3 konstaterar att finlandssvenskar är ”Hemska landsförrädare”, där de två orden utgör ett emotivt uttryck både tillsammans och separat i och med sin emotionella laddning (IF 2016/001: 24). Från att anses vara hemmahörande i Sverige blir finlandssvenskarna nu opålitliga finländare i beråd att förråda sitt hemland. Stereotypa uppfattningar och känslor utgör grunden för misstänksamhet gentemot grupper och individer. Genom misstänkliggörande kan man rättfärdiga diskriminering om syftet uppges vara att skydda sina egna. (Ochs 2011, 81–84.) Hat och rädsla formar bilden av de som anses stå utanför nationen (Ahmed 2004, 122–143).

Utsatta minoriteter

Hat mellan människor är i sig inget nytt fenomen, men hatiskt innehåll publicerat på nätet är mera beständigt än muntliga samtal i den analoga världen. Det som skiljer hat på nätet från hat ansikte mot ansikte är att det som en gång publicerats på nätet sparas och kan spridas i en helt annan omfattning. Minoriteter utsätts för hat och hot i större utsträckning är majoritetsbefolkningen. Främst sker trakasserier på gatan, i parker, och på parkeringsplatser.

Facebook och offentliga diskussionsforum kommer på andra plats. (Korhonen, Jauhola, Oosi & Huttunen 2016, 14.) Det som publicerats på nätet i öppet tillgängliga forum har potential att nå ut till flera mottagare, vilket innebär att extrema åsikter som sprids så småningom normaliseras och bereds utrymme i offentligheten (Malkki, Sallamaa, Saarinen & Eerola 2021).

Tidigare forskning visar att nätforum kan vara en plats där likasinnade personer samlas och får sina åsikter bekräftade. Genom ett känsloladdat språk skapas starka motsättningar mellan ”vi” och ”de andra”. Affektiva yttranden verkar performativt genom att de skapar sammanhållning mellan likasinnade och mobiliserar människor till handling. (Saresma 2020, 202–204, 217–225.) Hat och hot på nätet har betydelse för den offentliga diskussionen i samhället. Studier visar att näthat bidrar till att politiker, journalister och forskare drar sig för att lyfta potentiellt känsliga frågor som jämställdhet och invandring. Svenskan i Finland är också ett ämne som ger upphov till eldfångda debatter. (Kurvinen 2015; Pöyhtäri m.fl. 2013; Saukkonen 2011.)

Källor

Kulturvetenskapliga arkivet Cultura vid Åbo Akademi, Åbo

IF 2016/001: 21

IF 2016/001: 22

IF 2016/001: 24

IF 2016/001: 26

IF 2018/008: 12

Referenser

Ahmed, Sara (2004): *The Cultural Politics of Emotion*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Andersson, Maja-Stina (2016): ”Medborgarinitiativ mot svenskan tappar mark”, *Hufvudstadsbladet* 4 oktober.

Bladini, Moa (2017): *Hat och hot på nätet: en kartläggning av den rättsliga regleringen i Norden från ett jämställdhetsperspektiv*. Göteborg: NIKK Nordisk information för kunskap om kön.

- Engman, Max (2016): *Språkfrågan: Finlandssvenskhetens uppkomst 1812–1922*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Fagerholm, Andreas (2020): ”Belastning eller tillgång? En kartläggning av riksdagsdebatten kring medborgarinitiativet om frivillig skolsvenska”, *Ur majoritetens perspektiv: Opinionsen om det svenska i Finland*, red. Staffan Himmelroos & Kim Strandberg. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland, s. 166–191.
- Gustafsson, Anna W & Hommerberg, Charlotte (2016): ”Pojken lyfter sitt svärd. Ger sig in i en strid han inte kan vinna: Om metaforer och kronisk cancersjukdom”, *Socialmedicinsk tidskrift* 3, s. 271–279.
- Himmelroos, Staffan & Strandberg, Kim (red.) (2020): *Ur majoritetens perspektiv. Opinionsen om det svenska i Finland*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Häkkinen, Kaisa (2005): ”Vanhat suomalaiset taudinnimet”, *Duo-decim* 121(9), s. 993–997.
- Korhonen, Nita, Jauhola, Laura, Oosi, Olli & Huttunen, Hannu-Pekka (2016): ”Ofta får man fundera på hur man ska vara och vart man vägar gå: Utredning om hatretorik och trakasserier samt deras verkningar på olika minoritetsgrupper”, *Justitieministeriets publikation* 7. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-496-9/> [hämtat 22.1.2023]
- Kurvinen, Heidi (2015): ”Reporting on How Feminism and Immigration Triggers Hate Speech in Finland. Hets och hat online. Hur journalistiken och yttrandefriheten utmanas i Norden”, *Nordicom-Information* 37(3–4), red. Ingela Wadbring & Ragnhild Mølster, s. 38–42.
- Lennartsson, Rebecka (2015): ”Kärfvar och kaddor och lort: Dikter om kvinnohat i 1700-talets Stockholm”, *RIG Kulturhistorisk tidskrift* 98(4), s. 171–189.
- Malkki, Leena, Sallamaa, Daniel, Saarinen, Juha & Eerola, Sami (2021): ”Ekstremistinen puhe verkossa ja uutismediassa”, *Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja* 20. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-201-5/> [hämtat 22.1.2023]
- Nussbaum, Martha C. (2013): *Political Emotions: Why Love Matters for Justice*. Cambridge: Harvard University Press.

- Ochs, Juliana (2011): *Security and Suspicion: An Ethnography of Everyday Life in Israel*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Paal, Piret (2011): *Written Cancer Narratives: An Ethnomedical Study of Cancer Patients' Thoughts, Emotions and Experiences*. Diss., Helsingfors: Helsingfors universitet.
- Paldán, Maiju (2018): *Seksuaalisen haluttomuuden diskurssit Suomi24-korpusaineistossa*. Magisteruppsats. Jyväskylä: Jyväskylä universitet.
- Potts, Amanda & Semino, Elena (2019): "Cancer as a Metaphor", *Metaphor and Symbol* 34(2), s. 81–95. <https://doi.org/10.1080/10926488.2019.1611723> [hämtat 22.1.2023]
- Pöyhkäri, Reeta, Haara, Paula & Raittila, Pentti (2013): *Vihapuhe sananvapautta kaventamassa*. Tammerfors: Tampere University Press. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9249-5> [hämtat 22.1.2023]
- Reuter, Michael (1999): "Är hurrin en hurrare?" *Reuters ruta* 8/9. Institutet för de inhemska språken.
- Sandell, Karin (2022): *Parasiter och "bättre folk": Affekt i näthat mot det svenska i Finland*. Diss., Åbo Akademi, Åbo: Åbo Akademis förlag.
- Saresma, Tuija (2020): "Vihan sfäärit: Valkoisten heteromiesten affektiivinen mobilisaatio sosiaalisessa mediassa", *Affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa*, red. Jenni Rinne, Anna Kajander & Riina Haanpää. Vanda: Suomen kansatieteilijöiden yhdistys Ethnos, s. 196–243. <https://doi.org/10.31885/9789526850962>
- Saukkonen, Pasi (2011): *Mikä suomenruotsalaisissa ärsyttää? Selvitys mediakeskustelussa Suomessa: Varför irriterar finlandssvenskarna? En medianalys med sammandrag på svenska*. Helsingfors: Magma.
- Ström, Jennie (2013): *Näthat, gammalt kvinnohat på en ny arena? En kvalitativ innehållsanalys av näthat mot kvinnor ur ett feministiskt perspektiv*. Examensarbete. Stockholm: Stockholms universitet.
- Suomi24 (2021): "Suomi24:n säännöt". <https://www.suomi24.fi/opastus/saannot> [hämtat 19.5.2021]
- Swanljung, Magnus (2022): "Sannfinländarna vill omvärdera svenskans ställning: 'Stör de finskspråkigas självbild'", *Svenska Yle* 26 september. <https://svenska.yle.fi/a/7-10021099> [hämtat 4.1.2023]

Van Sant, Kristina, Fredheim, Rolf & Bergmanis-Korāts, Gundars
(2021): *Abuse of power: coordinated online harassment of Finnish
government ministers*. Riga: NATO Strategic Communications
Centre of Excellence.

Bubbel och sammanhållning – small talkens anatomi

Mika Helander

Forskare som fokuserar på offentliga diskurser, media och kommunikation intresserar sig ofta för samhällsliga ”bubblor”, där verklighetsbeskrivningarna påstås variera enligt den sociala miljö man är förankrad i. Bubblorna baserar sig exempelvis på social klass, politisk partitillhörighet, kulturell ideologi, sociala nätverk och rumslig lokalitet. Något överraskande nämns sällan massmediakonsumtion som en utgångspunkt för samhällsliga bubblor. Själva begreppet ”bubbla” är vanligtvis endast vagt definierat och såtillvida ett analytiskt problematiskt begrepp. Så även i verket *Kabdeksan kuplan Suomi. Yhteiskunnan muutosten syväät tarinat* (2022) som skrivits och redigerats av professorn i medie- och kommunikationsvetenskap vid Helsingfors universitet Anu Kantola och ett antal finländska forskare som på bokens pärm tituleras som arbetsgrupp.

Jag skickade in den första versionen av denna recensionsessä i mitten av september 2022 som bokrecension och märkte medan jag bearbetade den till en mer omfattande essä att nummer 3/2022 av tidskriften *Sosiologia* också hade en recension av boken. Skribenten, docent Mikko Virtanen framför liknande kritiska invändningar

mot boken som också jag hade gjort i den första versionen av denna text. Jag har valt att utelämna sådana punkter som är identiska med Virtanens granskning och presenterar i stället en lite avvikande infallsvinkel. Men jag instämmer med Virtanens kritik och rekommenderar också att ta del av hans granskning och diskussion. Boken var också nominerad för Fack-Finlandia-priset 2022, men blev inte prisbelönt. En uppmärksam bok förtjänar en grundlig granskning, speciellt om slutsatsen är kritisk. Jag har genomfört en noggrann läsning av boken och strävat efter underbyggda och konsekventa argument.

Vad bubblor är och var de förankras förblir oklart för läsaren av detta verk och kan i bästa fall läsas mellan raderna. Hur pass olika verkligheter innebär bubblorna och vad utgör deras gränser? Är följden av bubblorna samhällets sönderfall i olika, för varandra främmande grupper? Hur uppkommer bubblor och varför diskuteras inte mediernas roll i konstruktionen av bubblor? Ovanstående frågor besvaras inte i boken och den lovar således mer än vad den förmår infria. För en forskare är boken något av en besvikelse, men den är snarare riktad till en bred allmänhet än till akademiskt forskande samhällsvetare.

Kabdeksan kuplan Suomi består av en kort inledning och ett längre introduktionskapitel, ett summerande avslutningskapitel och åtta nedslag i olika finländska samhällskategoriernas verklighetsbeskrivningar. Boken är deskriptivt utformad och riktar sig till en bred publik (vilket också placeringen av metodbeskrivningen i en bilaga vittnar om). Ur ett sociologiskt perspektiv ter sig boken analytiskt tunn och journalistisk. Boken är ägnad för en allmänbildad publik som läser dagstidningar och lättare facklitteratur och följaktligen skulle texterna också ha kunnat publiceras i veckotidningar som längre reportage. I mitt tycke är boken (i vid bemärkelse) populistisk och ytlig och skulle ha betjänats av en grundligare teoretisk och analytisk referensram.

Introduktionskapitlet har som syfte att staka ut forskningsproblemet och referensramen för undersökningen och Kantola konstaterar att det är 2000-talets förändringar i det finländska samhället som fokuseras. Tiden vi lever i benämns som instabilitetens epok vilken kännetecknas av ökade inkomstklyftor, hotade och prekära arbetsförhållanden samt klyftor mellan stadsdelar och

mellan stad och landsbygd. Det finns enligt Kantola inte längre ställen i det finländska samhället där man skulle kunna vaggas in i livets jämnt förlöpande bekvämlighet, utan mångas liv präglas av osäkerhet och intensitet. Forskarna är intresserade av hur människor hanterar förändringarna i ekonomin och vilka verktyg de har (dispositionsstruktur ifall man använder sig av Bourdieus terminologi) samt vad de tänker om dessa förändringar. De känslor som uppstår som följd av dessa förändringar och frågan om vem vi egentligen är utgör det centrala forskningsproblemet. Avsikten sägs vara att utreda om Finland håller på att falla isär så att människor inte längre förstår sig på varandra, inte stöder välfärdsstaten och inte längre bryr sig om att rösta. En aspekt av frågeställningen är huruvida nationalstaten och det nationella förmår skapa en sammanhållning i förändringen. Finns det längre någon gemensam berättelse och existerar Finland mer? Metaforen som används för att beskriva det tryck som människorna befinner sig under kallas ”den stora skruven”; livet stramas åt av en stor skruv (skruvtving?) som vrids någonstans i gömman. I boken förekommer ofta ordspråksliknande metaforer, som sällan definieras eller förklaras och som ger ett intryck av diskursiv införståddhet, det vill säga av att vara uttryck för en samhällelig bubbla.

En av de centrala ingredienserna i analysen är vad som kallas ”de djupa berättelserna” genom vilka människorna gestaltar sina liv. De känslor som förekommer i berättelserna såsom stolthet, kärlek, hopp, rädslor, irritation, skam eller ångest och till dessa kopplade moraliska överväganden, utgör stoffet i de djupa berättelserna. Det är välkommet att uppmärksamheten riktas mot känslor och är i linje med nyare samhällsvetenskaplig forskning. I egenskap av Bourdieuinspirerad sociolog saknar jag emellertid återgivandet av dessa *djupa* berättelser. För mig ter sig framställningen som ett återgivande av empiri och människors något lösryckta åsikter.

Bokens empiriska del inleds med en analys av höginkomsttagarna, som tituleras *den globala ekonomins förtrupp*. Kapitlet, som skrivits av Anu Kantola, har likheter med prisbelönta boken *Huipputulaiset*, som också författats av Kantola (tillsammans med Hanna Kuusela). Kapitlet åskådliggör på ett lite förvånande sätt hur dessa höginkomsttagare – som ofta vill bo i Esbo, omhuldar en avslappnad kulturell stil, jobbar i ledande positioner i stora företag

och röstar på samlingspartiet – identifierar sig som medelklass och till och med stöder välfärdsstaten. De är emellertid tveksamma gällande välfärdens pris och de generösa socialpolitiska förmånerna. Höginkomsttagarna har generellt en stark nationell identitet och talar om vi i förhållande till nationen. Därför betonar de vikten av sammanhållning för ett litet folk inför yttre hot. De verkar inte representera någon egen bubbla, utan ger uttryck för en finländsk välfärdsstatlig, nationell identitet.

Lotta Junnilainens kapitel om den urbana, lägre medelklassen är ett av bokens starkaste och mest analytiska bidrag. Författaren har lyckats fånga och förstå livsvillkoren för en betydande kategori i samhället. Kapitlet är inspirerat av Bourdieus habitus- och kulturanalyser och denna kategoris värderingar och världsgestaltning liknar det som svenska idéhistorikern Ronny Ambjörnsson (2010) kallat ”den skötsamma arbetaren”. Sådan skötsamhet och vilja att leva lagom, lyda regler och jobba pliktskyldigt har med samhällets modernisering förflyttats till den lägre medelklassen, som numera jobbar på kontor och inom servicesektorn. Denna samhällskategori stöder kraftigt välfärdsstaten och har också mest nytta av den. Men solidariteten är inte obegränsad; man godkänner inte fripassagerare.

Sanna Aaltonens kapitel om pappersarbetarna beskriver en bransch på tillbakagång och bruksorternas avveckling. Ett sådant socialt sammanhang och dess strukturella samhällsposition beskrivs som föremål för en omfattande global omstrukturering. Träförädlingsindustrins arbetare har präglats av en stark solidaritet med mycket hög facklig organiseringsgrad (år 2022 97 % enligt Pappersarbetarförbundets egna uppgifter, Aaltonen 2022), men också en tillgivenhet till företaget och dess lönsamhetsmål. Detta har inte förändrats trots den stora turbulens som sektorn har utsatts för. Man känner samhörighet, har en nationell identitet, röstar och betalar gärna skatter. Solidaritetens gränser dras inte i förhållande till utlänningar som arbetar, utan i förhållande till flyktingar. Fabriksarbetet har förändrats, men är fortsättningsvis relativt tryggt och välbetalt. En yrkesstolthet kännetecknar pappersarbetarna, men den allmänna avsaknaden av erkännande tar också på stoltheten. Och det är framför allt globaliseringen som ställer till med nya utmaningar. Automatiseringen leder till mindre

arbetskraftsbehov, vilket arbetarna är medvetna om, med en känsla av maktlöshet inför de globala strukturella villkoren. En följd har varit en ny politisk splittring där traditionella vänstervärderingar numera utmanas av sannfinländsk isolationism. Men vi-andan är fortsättningsvis stark och man sätter sin tilltro till den ömsesidiga solidariteten och facket.

Anu Kantola har tillsammans med Joonas Timonen skrivit om företagare. Dessa är individualister som försöker förverkliga ”*The American Dream*” i finländska förhållanden. De har arbetet som sin livsstil och de vill själva bestämma över vad de gör. Dom ägnar hela sitt liv åt firman, jobbar långa dagar och bygger upp sin identitet kring företagandet. De omhuldar frihet och självständighet, är något av mångsysslare och ofta uppfinningsrika, men lider av att samhället värderar utbildning så högt; utan högre utbildning tycker de att man saknar värde i Finland. Det finns enligt dem en akademisk elit i samhället som fattar besluten och som ser ner på företagarna. Manliga ensamföretagares hederskänsla är ofta lik donarnas (finlandssvenskt uttryck för arbetare) habitus medan kvinnliga ensamföretagare inom servicebranschen och i skapande yrken är mer som medelklassen. Företagarna odlar drömmar om framgång och hälften av företagarna har också goda inkomster. Men framgång förverkligas inte alltid och andra hälften av företagarna har låga inkomster. För dessa är inkomsterna ofta också osäkra. Men de upplever sitt arbete som ett hedersamt sätt att få sitt livsuppehälle och klara sig i livet. Företagarna är kritiska till de olika kostnader som välfärdsstaten medför och speciellt till skatterna. Företagarna upplever att de är tvungna att bekosta välfärdsstaten och även sådana människors liv som själva inte bryr sig om att arbeta. Manliga företagare misstänker att invandrarna ofta är fripassagerare. De superrika störs man däremot inte av utan de representerar ett ideal. Alla bär ansvar över sig själva enligt företagarna. De har också mycket kritiskt att säga om samhället, som också utöver skatterna innehåller för många regler och restriktioner. Företagarna röstar på nya partier såsom Sannfinländarna och Rörelse.nu. De röstar dessutom flitigt och upplever det vara en medborgerlig plikt. Man värderar högt sådana politiker som man tycker är rakryggade och säger rakt ut vad de tänker. Men bland kvinnliga företagare inom service och kreativa branscher

finns även ett stöd för vänstern och de gröna. Dessa har likheter med globala kosmopoliter och skiljer sig rätt mycket från de övriga småföretagarna. För dessa innebär de osäkra inkomsterna ett stöd för välfärdsstaten och man betalar också gärna skatt. Företagarkategorin är med andra ord rätt polariserad när det kommer till inkomster, värderingar och könsroller.

Invandrarföretagarna, som undersökts av Pekka Tuominen, utgör också en mycket mångsidig kategori, med människor från olika länder, med olika motiv att komma till Finland och varierande tid i landet, för att nämna några särskiljande aspekter. Olika folkslag har olika benägenhet att bli företagare. Bland de som kommer från Turkiet konstateras ända upp till 38 procent vara företagare. Invandrarna uppskattar i allmänhet det finländska samhället, dess trygghet och välfärd. Man anser att landet är avsidet men att det är tryggt och stabilt. Invandrarföretagarna vill bidra till samhället och i början har man ofta varit tvungen att jobba hårt. Mycket påminner också om de inhemska företagnas gestaltning av världen. Man är beredd att ta itu med nya utmaningar och vill jobba hårt för att uppnå sina drömmar. Man vill vara med om att bygga landet, samtidigt som en del har blivit företagare på grund av svårigheter att hitta ett vanligt lönearbete. De är ofta verksamma i mångkulturella förorter och umgås mest med andra invandrare. Kontakterna till finländarna kan vara få och majoritetsbefolkningen känns avlägsen. Det upplevs vara svårt att komma in i det finländska samhället. Finländarna ser demokratin som en självklarhet som man inte värdesätter tillräckligt. Invandrarna har kommit från förtryck och politiska konflikter och förhållningssättet till politiken är också motstridigt. Man ser inte skillnaderna mellan de många finländska partierna och känner främlingskap inför den finländska politiken. Men till skillnad från de inhemska företagarna är invandrarföretagarna ofta ”glada skattebetalare”. Ibland upplever man att skatterna är höga, men påminns om vad de används till när man ser skolorna, daghemmen och biblioteken. Dessutom ”betalar en god medborgare sina skatter” och när man talar om samhället så stiger välfärdsstaten fram kontinuerligt. Välfärdsstaten prisas högt. Men man betonar också dess skuggsidor såsom finländare som studerar i evigheter och invandrare som är ”lata med hjälp av FPA-stöd”. Solidariteten

tar slut när man berättar om sådana som förstör andra invandrades rykte. Finland ses som en global framgångshistoria och samhället fungerar utmärkt. Trots detta förblir anknytningen till landet tunt och man är rädd för att bli isolerad i ett parallellsamhälle endast för invandrare. Man känner sig utanför och stigmatiserad.

Pauliina Patanas kapitel om landsbygdsbefolkningen och de rurala avfolkningsbygderna pekar på en ond cirkel, där de yngre mänskorna flyttar från orten och det blir svårt att upprätthålla servicenivån, trots att behovet av samhällstjänster ofta blir större med en åldrande befolkning. Mänskorna på landsbygden förknippar sin identitet starkt med orten och upplever sig vara fångna på en plats i ständig nedgång. Landsbygdens befolkning upplever sig tillhöra globaliseringsförlorarna. Ifall man ska trygga barnens framtid, så underlättar man deras flyttning till staden. Landsortens invånare representerar en värdekonserveratism och är bittra över den riktning samhällsförändringen har tagit. Man är kritisk till EU och till humanitär invandring. Sannfinländarna har också fått ett större understöd och Centerpartiet är inte längre allenarådande. Men man betalar skatter pliktskyldigt och understöder en jämlik välfärdsstat, trots att man tycker att skatterna fördelas mest till södra Finlands tillväxtcentra.

Lotta Junnilainen och Lotta Haikkola bidrar med ett kapitel om arbetare inom tjänstesektorn. Deltidsarbete och visstidsanställningar är vanliga inom servicebranschen. Branschen sysselsätter främst kvinnor och invandrare. Restaurangarbetarna har ofta prekära arbetsförhållanden och kommer på jobb på kort varsel när behov finns. Månadsinkomsterna kan variera stort. Det uppstår endast sällan någon vi-anda inom yrkeskåren och det är vanligt att byta jobb. Ifall arbetsvillkoren och -förhållandena är dåliga, vilket ofta är fallet, röstar man med fötterna och byter jobb. Något intresse för kollektiv intressebevakning eller att försöka förbättra förhållandena finns inte. Man förhåller sig individualistiskt till sakernas tillstånd och upplever att man måste klara sig och hålla ut. Denna kategori är mest alienerad i de beskrivna fallstudierna och minst intresserad av samhälleliga förhållanden.

Det sista empiriska kapitlet om låginkomsttagarna i förorterna av Lotta Junnilainen och Eeva Luhtakallio är intressant men ojämnt. Ställvis lyckas kapitlet fånga denna utsatta kategoris

livsgestaltning och upplevelser på ett spännande och gripande sätt. Forskarna berättar att människor i denna kategori inte bryr sig om att rösta eller när de gör det så röstar de på Sannfinländarna. De upplever sig fångna i en byråkratisk djungel med myndigheter som skuldsätter dem för deras utsatthet och faller moralistiska omdömen om dem, och ifrågasätter bland annat deras föräldraskap. Människor i denna kategori upplever sig bli betraktade som mindre värda och som andra klassens medborgare. De upplever samhället som en antagonist; ”systemet” skapar problem för dem genom obegripliga och godtyckliga blanketter i deras försök att hanka sig fram. Seghet är vad som behövs i dessa utsatta lägen, där man har låg utbildning, låga inkomster och problem som sträcker sig över flera generationer. Dessa människor riskerar ständigt att hamna utanför samhället och även små problem hotar stjälpas skutan då inga buffertar finns. Men de klarar sig och erhåller en viss självrespekt som följd. Däremot är kapitlets slutsats om att det finns ett motstånd inom gruppen lösryckt och motsägelsefullt till det som berättats tidigare. Den motståndsaktivism som beskrivs verkar påklitråd och snarare som forskarnas romantiserade påhitt eller instrumentella användning av kategorins människor, än som ett troget återgivande av deras verklighet. Det är också sällan som revolutioner kommer i gång bland de mest depriverade samhällskategorierna.

Synteskapitlet som kallas *Stora skruvens samhälle* (Suuren ruuvin yhteiskunta) – men som egentligen borde ha skruvtvingen som metafor – har som avsikt att lyfta abstraktionsnivån och föra ihop trådarna till en slutsats som besvarar frågorna i inledningen. Men kapitlet är huvudsakligen sammanfattande och återger i korthet innehållet i de empiriska kapitlen. Ett försök till syntes görs genom en tabellsammanställning av de olika gruppernas identitet, samhällssyn, dominerande känslor och verktyg att hantera förändring. Tabellen är äskädlig, men analytiskt tunn. Frågan om ömsesidig förståelse mellan grupperna förblir i mitt tycke obesvarad och mycket verkar förena de olika grupperna. Man röstar och understöder välfärdsstaten. Det som verkar skilja åt grupperna är tillgången till politiska och ekonomiska resurser. Här skulle Pierre Bourdieus (1986) kapitalbegrepp ha varit användbart för att erbjuda en djupare förståelse av gruppernas

gestaltningar och strategier. Men man rusar vidare från detta till att varna om marginaliseringen i stället för att spinna vidare på analysen om resurser. Att den viktigaste frågan inte besvaras beror sannolikt på en avsaknad av tydlig teoretisk ansats. Uppslag till en sådan ansats skulle ha funnits speciellt i Pierre Bourdieus teori, som skulle ha gett struktur åt kartläggningen av gruppernas olika samhällsförankring och redskap (Bourdieu förekommer som källa endast i Junnilainens kapitel). Alternativt skulle teorier om välfärdsstaten som en särart av nationsbyggande kunnat gett boken en systemteoretisk inramning (välfärdsstatligt teoriarbete nämns i förbifarten i diskussionen om det svenska folkhemmet men då också framför allt som kulturell berättelse, som inte lyckas begripliggöra det nordiska socialpolitiska systemet). Ifall man ville hålla sig till teorier närmare kommunikationsvetenskapen skulle diskursteorier från Foucault (1993) eller Habermas (1997) ha kunnat vara hjälpsamma. Nu förblir också syntesen på en ytlig, deskriptiv nivå och förankringen i varken nationalismteorin eller narrativitet, det vill säga i ”den stora samhälleliga berättelsen”, lyckas ge djup åt analysen.

Boken har också vissa tydliga kvalitetsproblem, såsom att urvalsramen för de åtta ”bubblorna” inte är entydig och ger intryck av *ad hoc*. Det motiveras inte ordentligt varför kategorin som analyserats ibland består av en inkomstkategori, ibland av en geografisk placering (landsbygden) och ibland av en yrkeskategori. Dessutom benämns dessa vardagligt och löst som grupper, trots att gränsdragning eller identifikation, solidaritet, växelverkan och mobilisering inom ”gruppen” inte framkommer i analyserna. Ett annat tekniskt problem som förekommer genomgående är hänvisningar till utländska källor i samband med presentationen av finländska förhållanden och uppräknade referenser som står helt utanför den empiriska kontexten. Problemet med källorna förekommer också i Anu Kantolas och Hanna Kuuselas tidigare prisbelönta verk om Finlands höginkomsttagare och rika. Inga källor förekommer på andra språk än finska och engelska. Inga svenskspråkiga källor förekommer i *Kahdeksan kuplan Suomi*. Inte ens Zacharias Topelius verk *Boken om vårt land* (1875), som det hänvisas till, finns med på originalspråket. Av den finlandssvenska ekonomhistorikern Susanna Fellmans produktion finns endast

engelskspråkiga verk med, trots att hennes doktorsavhandling från 2001 skulle ha varit ett centralt verk i sammanhanget (Fellman 2001). Även undertecknad har forskat om företagsledarna, vilket publicerades år 2004 på svenska och skulle ha varit en relevant referens (Helander 2004). Inga källor förekommer på skandinaviska språk, och inte heller på tyska eller franska. Man får intrycket av att författarna saknar elementära språkkunskaper. Jag förundrar mig över hur man kan göra forskning om finländska ekonomiska eliter, eller om något annat för den delen, utan att kunna svenska. Det mest uttryckliga exemplet på slarvig användning av källor, är hänvisningen (s. 179) till en 47-år gammal källa om att städerna präglas av ensamhet, moraliska laster och orolighet. En hel del vatten har flutit förbi domkyrkan sedan den källan publicerades.

För en samhällsvetare kan boken med andra ord lätt te sig rätt problematisk och lite av *"all over the place"*, med avsaknad av både fokus och integrering av infallsvinklar. Däremot kan den erbjuda en generell inblick i olika gruppers liv och samhällsförankring för en tidningsläsande allmänhet eller för dem som nyligen insett att den samhälleliga verkligheten varierar för olika samhällskategorier. Den representerar i mitt tycke en slags sociologisk "small talk" som kanske förmår locka nya konsumenter till samhällsvetenskaplig litteratur.

Litteratur

- Aaltonen, Sanna (2022): "Nuoret ei enää sitoudu niinku myö vanhat' – relationaalisen figuurin rakentuminen paperityöläisten puheessa". *Sosiologia* 3/2022.
- Ambjörnsson, Ronny (2010): *Mitt förnamn är Ronny*. Stockholm: Bokförlaget Atlas.
- Bourdieu, Pierre (1986): "Forms of Capital", *Handbook of Theory and Research for Sociology of Education*, red John Richardson. Westport, CT: Greenwood, s. 241–258.
- Bourdieu, Pierre (1994): *Kultursociologiska texter. I urval av Donald Broady och Mikael Palme. Moderna franska tänkare 11*. Symposium bibliotek. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings förlag.
- Fellman, Susanna (2001): *Uppkomsten av en direktörsprofession – Industriledarnas utbildning och karriär i Finland 1900–1975*.

- Diss. Helsingfors: Helsingfors universitets statsvetenskapliga fakultet.
- Foucault, Michel (1993): *Diskursens ordning: installationsföreläsning vid Collège de France den 2 december 1970. Moderna franska tänkare 15*. Symposion bibliotek. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings förlag. Översättning: Mats Rosengren.
- Habermas, Jürgen (1997): *Diskurs, rätt och teori. i urval av Erik Oddvar Eriksen och Anders Molander*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos. Översättning: Thomas Lindén
- Helander, Mika (2004): *Fenomenologisk globalisering. Vardaglig nationalism bland svenska och finländska företagsledare som globala epokens ofullbordan*. SSKH skrifter nr 18. Diss. Helsingfors: Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors Universitet.
- Kantola, Anu & Kuusela, Hanna (2019): *Huipputuloiset. Suomen rikkain promille*. Tampere: Vastapaino.
- Kantola, Anu & Työryhmä (2022): *Kahdeksan kuplan Suomi. Yhteiskunnan muutosten syvät tarinat*. Helsinki: Gaudeamus.
- Suomen kirjasaatiö (2022): ”Tietokirjallisuuden Finlandia. Vuoden 2022 Tietokirjallisuuden Finlandia-ehdokkaat”. <https://kirjasaatio.fi/finlandia/tietokirjallisuuden-finlandia> [hämtat 23.II.2022]
- Topelius, Zacharias (1937[1875]): *Boken om vårt land. Läsebok för de lägsta läroverken i Finland*. Andra kursen. Faksimilupplaga. Esbo: Editum.
- Virtanen, Mikko (2022): ”Kirja-arvostelu: Kuplien, tunteiden ja tarinoiden kevytsosiologiaa. Anu Kantola & Työryhmä: Kahdeksan kuplan Suomi. Yhteiskunnan muutosten syvät tarinat”, *Sosiologia* 3/2022, s. 256–259.

■ Den vita feminismens kritiker

Alison Phipps: *Minä et sinä. Me too ja valtavirtafeminismin ongelmat*. Niin & Näin, Tammerfors 2022.

Alison Phipps deklarerar i inledningen till *Minä et sinä. Me too ja valtavirtafeminismin ongelmat* (*Me, not you. Metoo and the problem with mainstreamfeminism*) att boken riktar sig till vita feminister, även om den dedicerats till svarta feminister, men tillägger en *disclaimer*: svarta feminister behöver inte läsa boken eftersom de känner till dess problematik alltför väl – nämligen vithetens grammatik. Boken, hoppas Phipps, ska underlätta den svarta feminismens börda att ständigt förklara vithet och dess effekter för vita människor. Phipps bekänner även ("själv-reflexivt") att hon förhåller sig ambivalent inför att skriva om vithet då projektet så lätt kan misslyckas. Ansatsen till att vara en "god vit", en "allierad" är problematisk påminner Phipps via Sara Ahmed, eftersom ångesten över vithet riskerar att fungera performativt, framför allt om ångesten i sig ses som en form av antirasism.

Den (feministiska) politiska vithetens grammatik är det övergripande ramverket i boken som diskuterar både sexuellt och sexualiserat våld och det våld som görs i (den vita) feminismens namn. Inte överraskande analyseras vitheten genom den globala världsordningens historia, som är kolonialismens, den rasifierade kapitalismens och patriarkatets historia. För den som är insatt i samtida politiska och sociala feministiska och antirasistiska rörelser

och deras budskap, är tematiken och analysen bekant. Phipps diskuterar det könade våldets intersektionalitet. Den rasifierade kapitalismen, enligt Phipps ”skapar inte bara ojämlikhet på basen av klass, ras, genus, funktionsvariation, ålder och nationalitet – den beror på den” (s. 16, min översättning).

Framför allt behandlar Phipps feministiska rörelser såsom #metoo. Centrala utgångspunkter för boken är att inte bara hot om våld, våldshandlingar och sexuellt våld utgör verktyg för förtryck, det gör även anklagelser om sexuellt våld. Phipps skriver att ”sexuellt våld är terror” men ”det är även sätten på vilka man har tagit itu med och övervakat det” (s. 17). Diskurser kring kvinnor som offer för sexuellt våld har rasifierade dynamiker och som redan Hegel påpekade, är offerskap och förövare inte varandra uteslutande begrepp och positioner. Phipps skriver: ”borgerliga kvinnor kan vara offer för sexuellt våld, men vi är också förövare av ras- och klassbaserad överhöghet”. Här pekar Phipps på en av den feministiska analysens grundinsikter. För precis som med andra politiska rörelser, (oberoende hur kritisk en feministisk maktanalys är), finns risken att den hemfaller till maktanvändning och annangörande, eller självcentrerad identitetspolitik enligt logiken jag, inte du.

#Metoo är i Phillips narrativ en rörelse som tagits över och domineras av en borgerlig vit feminism, som även approprierat den andra vågens feministiska praktiker och frågor. Phipps ger exempel på olika kampanjer som fördes under #metoo eller inspirerades av #metoo, men som inte fick synlighet eftersom de inte motsvarar mainstream feminismens (läs: den vita, borgerliga) omsorgsobjekt: ofta rasifierade, bruna och svarta kvinnor som arbetar som låglönearbetare, städerskor, hembiträden, hotellarbetare, på snabbmatsrestauranger och så vidare. De uppmärksammade sexuella och andra trakasserier i sina branscher, men deras aktivism kom sällan över nyhetströskeln då kändisskådisarna gjorde sina upprop. #metoo har kommit att associeras med vita kvinnor. Phipps kritik riktar sig även mot det hon kallar mainstreamfeminismen, såsom olika statsfeminismer, och den policybaserade feminism som ofta innefattar det som den postkolonial kritiken beskrivit som civilisatoriska uppdrag och räddningsnarrativ. Dessa diskurser och praktiker fungerar enligt Gayatri Spivaks kända diagnos: vita män (och man kan tillägga kvinnor) som räddar bruna kvinnor från bruna män.

Den vita feminismen tar sig också uttryck genom det Phipps kallar *krigsmaskinen*: en hämndlysten och våldsamt rörelse som i feminismens namn kräver dödsstraff för sexualförbrytare (till exempel krav på att den amerikanske, tidigare landslagsläkaren inom gymnastik, Larry Nassar skulle få dödsstraff). Ett annat exempel som Phipps ger på en problematisk vit feministisk rörelse är *Women's March*, som mobiliserades 2017 då Trump valts till president i USA, en rörelse som leddes av "tre rasifierade kvinnor" Tamika Mallroy, Carmen Perez och Linda Sarsour. Även om talarna inkluderade namn som Angela Davis och författare som är svarta transkvinnor (Raquel Willis och Janet Mock) har demonstrationen fått kritik för att den kritiserar Trump, men inte *systemen* som möjliggjort hans politiska karriär, och framför allt för att den fokuserade på privilegierade vita kvinnor. Phipps upprepar nu den kritik mot rörelsen som de flesta som visat intresse för kampanjen med största sannolikhet stött på.

Problemen som Phipps lyfter fram är verkliga. Den politiska vithetens grepp om vårt kulturella medvetande bör inte underskattas, likaså de tendenser som Phipps beskriver som problem inom #metoo rörelsen och andra feministiska rörelser. Samtidigt bör även Phipps egna förförutsättningar granskas kritiskt. Svagheten i Phipps angreppssätt är att hon redan vet vad hon tänker om de personer, texter och exempel hon presenterar. I boken används exemplen inte för att analytiskt granska en problematik, utan för att påvisa ett visst fenomenens existens. Detta innebär att det blir svårt att inte kritisera Phipps för att skapa den problematik hon kritiserar, och vill upplösa. Till exempel kan man fråga sig hur *Women's March* hade diskuterats om man granskat *hur* rasifiering aktualiserades i protestmarschen, genomgående, och inte bara uppge de exempel som passar in på ens analys. Hur skall man förhålla sig till berättelser som vittnar om motsatsen? En av medlemmarna i "Trans Sistas of Color Project – Detroit" uttalar sig i en intervju om hur hon kände sig inkluderad som både latina och transkvinna i rörelsen, men denna typ av narrativ ges knappast någon tyngd i Phipps analyser. Kanske Phipps trots allt är alltför präglad av den narcissistiska vitheten för att kunna se de exempel hon anger än annat som dominerande och definierande av rörelsen som sådan. Att ange symboler – den ljusröda mössan med kattöron

– ”pussy hat” som symbol för vithet utan att förklara *hur* den ska ses som en symbol för vit feminism, ger även det ett intryck av en inlärd kritik, där de kritiska anmärkningar framstår som gester, invanda tankesätt som inte reflekteras kring närmare. Implicit skapar boken intrycket av att den vita feminismen *alltid* per definition är problematisk, medan den svarta transfeminismen framstår som föregångare både politiskt och intellektuellt. Den kategoriska framställningen gör att boken rör sig med ett polariserande och essentialiserande metaspråk där de kategorier och identiteter man vill göra sig av med ändå implicit befästs.

Phipps diskuterar även reaktioner på en musikvideo av Rihanna i liknande termer, som ett exempel på den vita feminismens narcissism. I musikvideon kidnappar Rihanna en vit kvinna, frun till en revisor som lurat Rihanna på pengar, som hon misshandlar, och i slutscenen ligger Rihanna täckt i blod i en kappsäck full av pengar, (i den finska översättningen får man intrycket av att det är den vita kvinnan som ligger där). Phipps behandlar kritiken mot våldspråket i videon (att det inte är feministiskt att representera tortyr) som exempel på ”upprörda privilegierade vita feminister” som återigen är blinda för den svarta feminismens problem, uttryck och krav. Videon borde snarare ses som en svart kvinnas hämndfantasi, menar Phipps och återger här en Londonbaserad bloggares kritik. Och visst kan man tolka videon i termer av hämndfantasier. Men detta exempel, som i sig är mångtydigt och väcker frågor om både (svarta kvinnors) hämndfantasier och våld mot kvinnor (som kan diskuteras som en fråga om rasifiering och som en fråga om kön) reduceras i Phipps behandling till en fråga om svart vs. vit feminism. Phipps vill belysa den politiska vithetens grammatik, men riskerar att urvattna sitt eget projekt genom att alltför ivrigt föredra en tolkningsram framför andra. Boken är rik på exempel och kunde ha utgjort ett viktigt inlägg i diskussionen om feminismens blinda punkter och våldsamma tendenser, och visat på komplexiteten i frågor om kulturella identifikationer, självförståelse, kollektivt engagemang och politisk kritik. Men tyvärr blir slutresultatet svagt då författaren inte kritiskt nog tar itu med olika tendenser och framför allt lockelser till att tänka ”jag, inte du” – oberoende av självidentifikationer av olika slag.

Salla Aldrin Salskov

■ Yttrande- och tryckfriheten – en dragkamp mellan censur och frihet

---

Jacob Mchangama: *Free Speech: A History from Socrates to Social Media*. John Murray Publishers, London 2022.

År 1766 fick Sverige som första land i världen en lag – med giltighet i både Sverige och Finland – som gav medborgarna möjlighet att fritt uttrycka sig i tal och skrift. Sverige och Finland blev därigenom under en period pionjärer för lagfäst yttrande- och tryckfrihet. De följdes av Danmark, som 1770 i ett slag förbjöd alla former av censur. Dessa länder förtjänar därmed en plats i fri- och rättigheternas annaler. Och det får de i det storslagna verk Jacob Mchangama skrivit om yttrande- och tryckfrihetens historia. Mchangama är en dansk advokat med inriktning mot mänskliga rättigheter och en aktiv samhällsdebattör. Han är grundare och ledare för *Justitia*, en Köpenhamnsbaserad tankesmedja som driver frågor om mänskliga rättigheter, yttrandefrihet och en stat som styrs under lagarna.

Den svensk-finska historien illustrerar på ett utmärkt sätt Mchangamas tes: för varje framsteg på yttrande- och tryckfrihetens område visar han hur det uppstår ett tryck från makthavare och andra för en återgång från frihet till tvång och censur. Det svenska exemplet är talande. Redan 1789 genomförde nämligen kungen, Gustav III, en förenings- och säkerhetsakt, som i ett slag gjorde kungen enväldig, och därmed kunde kväsa alla mot ”den bestående ordningen” upproriska idéer.

Mchangamas bok spänner över mer än 4000 år, från länge sedan glömda egyptiska faraoner till de via sociala medier förmedlade konspirationsteorier som drev fram stormningen av Kapitolium i januari 2021. Han visar hur mäktiga samhälleliga intressen – religiösa, politiska, ekonomiska, sociala och kulturella – ständigt försöker tvinga det fria ordet och den fria tanken att övervinna nya hinder, nya restriktioner för vad som över huvud taget kan yttras och tänkas.

Enligt Mchangama härskade och vakade religionen över vad som fick yttras under medeltiden. Det engelska uttrycket ”The

Dark Ages” är betecknande. Det var verkligen en mörk tid, där inga framsteg inom vetenskapen och i kulturen tilläts störa den Tellus-centrerade världsbilden. Det var blott under vissa muslimska kulturer som det över huvud taget skedde några ifrågasättande steg framåt. Kopieringstekniken var ju förbehållen munkarna och deras skicklighet i att utan fel skriva av förlagor.

Så snart yttrande- och tryckfriheten expanderar och världsbilden utmanas, börjar trycket för att inskränka dessa friheter öka. Författaren Mchangama konstaterar att yttrandefrihetens vidgning alltid följs av krav på dess krympning. Oavsett hur upplysta och fritänkande de politiska eliterna är så verkar det komma en period av återkommande rop på att friheten har fått gå för långt. Se bara på Sveriges och Danmarks försök med pressfrihet: de dröjde inte länge, förrän åtgärder vidtogs för att sätta gränser för pressfriheten.

Detta sammanhänger med att varje ny teknik för att publicera åsikter ofrånkomligen utgör en ”störning” och framkallar elitens panik, särskilt då den publika sfären vidgas på sätt som innebär att tidigare utestängda och marginaliserade grupper får en röst. Framstegen i den tryckteknik som skapades genom Gutenbergs uppfinningar kring 1450 och som möjliggjorde massproduktion av böcker gav visserligen tillväxt av kunskap, men följdes nästan omedelbart av ökade krav på censur.

Mchangama avslutar sin bok *Free Speech* med ett engagerat försvarstal för det fria ordet. Det finns, menar han, en uppsjö fördelar med att folk får yttra sig, försvara sig, och plädera för sina intressen och sina ståndpunkter. Även om Mchangama medger att det finns nackdelar med det fria ordet, så bör det enligt honom betraktas som den mest kraftfulla drivkraften för jämlikhet som människan har frambringat. Fler åsikter, fler argumentationslinjer skulle gå förlorade om inte principen om fri åsiktsbildning upprätthålls. Nackdelarna är uppenbara. Följden skulle bli färre debatter och sämre underbyggda beslut, något som vi för tillfället tyvärr kan se följderna av i form av Rysslands anfall på Ukraina.

Det är en starkt engagerande framställning Mchangama har gett oss. Jag kan inte hjälpa att jag kopplar den till Europas nuläge. Vad hade behövts för att stoppa det vanvett som en auktoritär ledare satt i gång, omgiven av ja-sägare, som fruktar för sina liv

ifall de svarar fel? För den som haft privilegiet att kunna yttra sig utan att känna fruktan till liv och lem, är naturligtvis svaret enkelt: Säg nej! Men som Mchangama visar i denna bok är censuren ett mäktigt vapen, alldeles särskilt i händerna på diktatoriska härskare som sällan låter sig bevekas av hänsyn till mänskliga fri- och rättigheter.

Lennart J. Lundqvist

■ Gränstraktskolonialismen i finsk historia

Rinna Kullaa, Janne Lahti & Sami Lakomäki
(red.): *Kolonialismi Suomen rajaseuduilla*.
Gaudeamus, Helsingfors 2022.

År 1938 firades 300-årsminnet av den svenska och finska bosättningen av Delawaredalen. Vissa opinionsbildare, som historikern Eirik Hornborg (i "Ett jubileum och en jämförelse", *Nya Argus* 14/1938) var inte sena med att ironisera över festligheternas uppblåsta proportioner på båda sidor av Östersjön. Jämfört med "en av de märkligaste händelserna i det svenska rikets historia – och därmed även i Finlands", nämligen korstågstidens svenska kolonisation i Finland, tedde sig Nya Sverige för Hornborg som en "oväsentlig episod, en misslyckad spekulation i tobak". Den andra händelsen medförde å sin sida "Västerländets" gränsförskjutning femtio mil åt öster, en bekant refräng bland tidens kultursvenskar.

Benägenheten att förstora koloniala berättelser genom dylika nationella projektioner långt i det förflutna – Nya Sverige firades för övrigt friskt även vid 350-årsminnet 1988 – har inte helt och hållet försvunnit, men har däremot ändrat karaktär. Andra världskriget utgör vattendelaren i detta sammanhang. Efter kriget kunde man inte skriva om eller omtala fenomenet kolonialism på samma sätt som tidigare, som en allestädes närvarande tendens hos stater att på olika sätt exploatera och bosätta territorier när och fjärran. De nordiska transatlantiska bosättningarna var längesedan sålda eller återskänkta. Så småningom framväxte myten om det exceptionella Norden som inte bar på ett betungande kolonialt förflutet.

Vid samma tid som Hornborg kritiserade mellankrigstida minnesbruk var man redan långt hunnen med byggandet av den finska nickelgruvan i Petsamo. Området, som var i finsk besittning 1920–1944, liknade på ett flertal sätt en formenlig koloni. Det var rikt på råvaror, det var föremål för både storfinska drömmar och befolkningspolitik, och det var en kontaktyta mellan nya inflyttare och lokala invånare med en urgammal anknytning till området och dess natur. Det som kännetecknar antologin *Kolonialismi Suomen rajaseuduilla* är just föreningen av en hävdvunnen finsk historiografisk tradition, gränslandsproblematiken, med internationell forskning. Det är en kombination som – för det mesta – fungerar hur bra som helst.

Redaktörerna har gjort en del avvägningar som passar bygget av en samlingsvolym. De har valt att inte låsa sig fast i en alltför stram teoretisk begreppsapparat medan tematiken är mera fokuserad. Det stora antalet bidrag uppehåller sig främst vid sekelskiftet och det tidiga 1900-talet. Vissa bidrag sträcker sig dock längre än så, ända till 1600-talet. Antologin är organiserad i tre delar, här fritt återgivna: 1) möten och konflikter i Sameland, 2) finska kolonier och kolonialt tänkande i Petsamo och Karelen, och 3) hur gränstrakter skapats och konstituerats i Finland under storfurstendömet och självständighetstiden. Den teoretiska friheten, förbunden med fokus på tematiskt närliggande ämnen, skapar många gedigna forskningskapitel. Det är även rimligt att anta att det hela hjälps av att man, till skillnad från närliggande finska publikationer, inte inriktat sig på frågor om kolonial skuld och medskyldighet (eng. "complicity").

I stället utreds frågor kring kolonialism i finska förhållanden på ett flertal belysande sätt. Till exempel geografen och socialdemokraten Väinö Tanners mångdimensionella och på många sätt sympatiska belysning av koltsamerna i sina antropogeografiska studier präglades ändå av ett hierarkiskt tänkande och den säregna hegeliansk-snellmanska tendensen att placera statens behov över individen (bidraget av Jukka Nyysönen). Statens privilegier framom individens och naturfolkens rättigheter märktes för övrigt på ett alltför tydligt sätt i den officiella koloniseringsretoriken kring Petsamo, signerad historikern och politikern Väinö Voionmaa (Peter Stadius). De små, men viktiga distinktionerna mellan Tanners och Voionmaas synsätt på Lappland över huvudtaget ger för handen hur den finska diskussionen tog intryck av likartade frågor i Tyskland. Tanner resonerade patriotiskt utgående från idéer om *Lebensraum* och framtida befolkningsförutsättningar, medan Voionmaas tänkande härstammade från teoretiserandet kring *Weltpolitik*, vilket mera handlade om en strävan för ekonomisk maximering. Voionmaa var därför i sammanhanget klart mera väldefinierat 'kolonial' i sitt tänkande kring Finlands norra (och östra) gränstrakter. Man kan även här se hur regionpolitiken i Lappland påverkats genom "den nyliberala vändningen" på 1990-talet (Laura Junka-Aikio). Med detta avses ett skifte från att koncentrera sig mera på det internationella kapitalets snarare än statens behov. Planerna på en ishavsbana är ett typexempel på denna förändring. Genom en noggrann läsning av de olika bidragen får man en ganska uttömmande bild av hur "kolonialism" historiskt använts i Finland, från Lars Levi Laestadius läsning av den spanska kolonialismens historia till de samiska aktivisternas tillämpning av ordet på 1970-talet. Det bör nämnas att begreppet inte har anammats förutsättningslöst av samer, då dess användning tenderar att skyla över och osynliggöra just ursprungsbefolkningar och deras handlingsutrymme.

Antologin är som mest sammanhängande och solid när den behandlar Sápmi och kontaktytorna mellan finländare och samer, något som kanske är att förvänta av ett redan etablerat forskningsområde. Utmärkta (och något oväntade) forskningsbidrag ges även i exemplet Petroskoi 1941–1944, där den finska ockupationsmaktens interna reflektioner över sin uppgift ger vid handen att storfinska

ideal var omöjliga att uppnå i daglig praktik. Det var inte enbart den ryska befolkningens och minoriteternas lojaliteter man var tvungen att bedöma, utan även de under inbördeskriget ditflyttade "röda" finnarna (Liisa Vuonokari-Bomström). Bidraget är ett i raden som behandlar Karelens plats i den finska kulturens föreställningsvärld. Andra betraktelser är även synliga i soldatbrev från Viena- och Aunusexpeditionen under de så kallade Frändrefolkskrigen 1918–1919 (Tiina Seppä). Under fortsättningskriget sysselsattes även den finska statsmakten av den problematiska signalpolitiken för erövrade ryska områden och folken i fånglägren (Ainur Elmgren). Statens informationsverk var här absolut följdriktig i att förbjuda offentliga diskussioner om Fjärrkarelens naturtillgångar. Detta kom sig av att det viktiga och rättfärdigande för den storfinska ideologin inte var de materiella utan de immateriella vinsterna. Irredentismen, synen på landområdenas etniska och historiska gemenskap med i det här fallet Finland, var det naturliga och föredragna förhållningssättet till de ockuperade områdena, även om man var fullt medveten om att de kunde tolkas som fjärran kolonier.

Sammantaget är detta en viktig bok, och förtjänar sin plats som standardverk på ämnet under en överskådlig framtid. Men hur väl en antologi än är genomförd kan den aldrig riktigt tjäna som syntes. Vad man får är en samling intryck och brottstycken som ger ett väl underbyggt svar på frågan om en del av Finlands historia kan tolkas som kolonialistisk (svaret är ja). Det här är kanske nackdelen för det annars så fördelaktigt fria teoretiska ramverket. Förutom i ett antal spridda kommentarer och observationer görs det inget större försök att undersöka drivfjädrarna bakom koloniala initiativ. Det blir således en studie i fenomenets symptom och hur de rättfärdigades, snarare än dess bakomliggande orsaker.

Victor Wilson

■ En balanserad tidsbild av decennieskiftet 1970

Henrik Meinander: *Tikkanens linje. Tidsbilder 1967–1972*. Schildts & Söderströms, Helsingfors 2021.

Tikkanens linje: Tidsbilder 1967–1972 är en essäbok som både är vacker att titta på och som ger läsaren mycket att tänka på. För skribenten, professor Henrik Meinander är det ett sätt att göra ”samhällshistoriska associationer” om Tikkanens teckningar som på ett starkt och unikt sätt beskrev politiska händelser, samhällsliga problem och Helsingfors som en levande stad. Som vänstervriden intellektuell var Tikkanen en tydlig kontrast till Kari Suomalainen och hans skämtteckningar på samma tidning i slutet av 1960-talet och början av 1970-talet.

Tikkanen hade gjort teckningar för *Hufvudstadsbladet* från slutet av 1940-talet men han blev mer känd för den finskspråkiga offentligheten under sin tid på *Helsingin Sanomat*. Boken fokuserar på Tikkanens första arbetsår vid Finlands största dagstidning, vilket sammanföll med stora förändringar i det finländska samhället. Tikkanen fångade ofta dessa utvecklingar i sina illustrationer på tidningens sidor.

I boken går Meinanders text och noggrant valda exempel av Tikkanens teckningar hand i hand. Tillsammans beskriver de på ett utmärkt sätt hur Finland i allmänhet och Helsingfors i synnerhet moderniserades under decennieskiftet 1970. Befolkningen flyttade från landsbygden till stora städer och gamla tankegångar om exempelvis könsroller och populärkultur ifrågasattes. Som helhet ger boken en fin tidsbild av decennier som har studerats flitigt under senare tid.

Tikkanen ritade teckningar till sina egna kåserier och kortare prosatexter men hans arbete användes även för att lyfta fram poänger i andras texter. Även om hans teckningar oftast var samhällsliga kommentarer använde Tikkanen även sin egen familj som inspirationskälla för att illustrera vardagen i en småbarnsfamilj. Som genusforskare hade jag emellertid hoppats att Meinander hade gått lite djupare in på genustemat som var ett hett diskussionsämne just då.

Det har skrivits mycket om Henrik och Märta Tikkanens äktenskap och speciellt de problem som fanns i det. Därför är det intressant att notera att även kvinnofrågan och dess nya strävanden på 1960-talet och början av 1970-talet också hittade sin väg till Tikkanens illustrationer. I maj 1969 var han antagligen inspirerad av den transnationella kvinnorörelsen, som hade ökat i omfattning i USA hösten 1968, då han använde ordet 'frihet' i en teckning av en kvinna som tog av sig behån (s. 45). Enligt journalisten som hade skrivit artikeln om den nya trenden med behålösa kvinnor avslöjade bilden egentligen Tikkanens kritik mot kvinnors frihetsrörelse: den sista bilden av kvinnan som inte längre bär behå var mindre smickrande än de tidigare bilderna där hon fortfarande hade den på sig (*Helsingin Sanomat* 10.5.1969). Som Meinander skriver var Tikkanen känd för sina tolkningar av kvinnokroppens skönhet.

Även om Tikkanens teckningar innehöll män i olika positioner säger boken inte så mycket om maskulinitet. Eftersom Tikkanens eftermäle på många sätt är ett typexempel av toxisk maskulinitet hade det varit intressant att veta om han på något sätt kommenterade mansrollen i sina teckningar. Det var nämligen en nästan lika brännande fråga som kvinnornas frigörelse i slutet av 1960-talet när Förening 9 ville förändra både mäns och kvinnornas roller i familjen och arbetslivet. En bild av detta har inkluderats i boken, nämligen en teckning från 1968 där mannen diskar medan kvinnan ligger på sängen och läser tidningen, men Meinander kommenterar inte bilden i själva texten. Eftersom boken har ett mycket bra bildregister kan läsaren emellertid gå tillbaka till den ursprungliga tidningssidan, vilket avslöjar att teckningen illustrerade en artikel om hushållsarbets uppdelning i finska familjer (*Helsingin Sanomat* 26.9.1968). Enligt min tolkning innehåller Tikkanens teckning en diskret kritik av de 30 procent av de manliga helsingforsare som enligt artikeln diskade. På så sätt kan man tolka teckningen som en kommentar mot Förening 9 och dess strävanden.

Som medieorienterad historiker hade jag också hoppats att Meinander hade skrivit mera om teckningarnas position i finska medier på 1960- och 1970-talen. Var Tikkanens teckningar speciella för *Helsingin Sanomat* eller var det vanligt att använda teckningar som kommenterade samhälleliga utvecklingar? Som sagt

hade Tikkanen själv jobbat vid *Hufvudstadsbladet* i tjugo år och gjort samma typ av arbete där. Var det någonting nytt i hans arbete när han flyttade över till finsk massmedia? Illustrationer var förstås viktiga för tidningarna innan fotografier från och med 1920-talet kunde användas för att illustrera nyheter. Men vad var deras roll på 60- och 70-talen när fotografier illustrerade själva nyhetsflödet och även började användas som en samhällelig kommentar? De här frågorna får kanske inte plats i en sådan här essäbok men förhoppningsvis får vi veta mera om detta vid ett senare skede.

I sin helhet kan boken rekommenderas som en tankeväckande tidsresa till decennieskiftet 1970. Som essäbok är *Tikkanens linje* också ett bra exempel på vetenskapspopularisering: den är skriven på ett populärvetenskapligt sätt och är väldigt lättläst. På så sätt är boken ett utmärkt exempel på hur man kan göra forskning intressant och uppnåelig även för en bredare läsekrets. Den svenskspråkiga boken har även översättas till finska med namnet *Terävää jälkeä: Henrik Tikkasen ajankuvia 1967–1972* vilket understryker Tikkanens samhälleliga kommentering bättre än den svenskspråkiga titeln.

Heidi Kurvinen

■ En röd idealist – Allan Wallenius i världskommunistens tjänst

---

Annvi Gardberg & Matias Kaihovirta: *Brandtal för världsrevolution – Allan Wallenius och hans röda resor*. Skrifter utgivna av Svenska folkskolans vänner, Helsingfors 2022.

Ett fascinerande livsöde i världspolitikens strömvirvlar skildras av YLE-redaktören, pol.mag. Annvi Gardberg och historikern, FD Matias Kaihovirta i boken *Brandtal för revolution*, en ny del

i Svenska folkskolans vänners biografiserie över finlandssvenska personligheter. Åbobibliotekarien Allan Wallenius (1890–1942) valde den röda sidan 1918 och vigde därefter sitt liv åt att verka i den kommunistiska internationalens tjänst i flera länder och kontinenter. Hans resa tog, i likhet med så många ödesbröders, slut i Stalintidens Gulag.

Allan Wallenius föddes i Dragsfjärd, växte upp i Åbo i en småborgerlig familj och blev student vid Åbo klassiska lyceum 1911. Hans intresse för sociala frågor förefaller där ha väckts av den socialistiske läraren Georg Boldt, även om det var motståndet mot tsarismen och förryskningen som främst uppmuntrade honom och hans klasskamrater till samhällsengagemang.

Allans vyer vidgades 1915 under ett år i biblioteksskola i New York. Hösten 1917 var han socialdemokratisk lantdagskandidat och efter storstrejken valdes han in i Åbos revolutionära kommitté. Inbördeskriget blev för honom bokstavligen ett brödrakrig. Brodern Paul, som han uppenbart stod nära, var med i jägarrörelsen som dess etappchef i Sverige. Bröderna träffades i Åbo strax innan krigsutbrottet, då Allan gjorde ett misslyckat försök att locka brodern över på den röda sidan. Paul stupade den 28 mars under ”den blodiga skärtorsdagen” vid Kalevankangas i Tammerfors.

Allan tillbringade största delen av kriget i folkkommisariatets tjänst och blev vid krigsslutet en av de tiotusentals röda som flydde från hemlandet. Han rörde sig de kommande åren också på andra håll än i Sovjetryssland. Under de vitas utrensningar av de röda elementen i Finland arbetade Allan en tid på den rysk-bolsjevikiska legationen i Schweiz. Han anslöt sig tidigt till Finlands kommunistiska parti, och bidrog bland annat i ”den första illegala svenska kommunistiska tidskriften” *Budkavlens* första nummer i december 1918. I februari 1919 var han i Finland på hemlig genomfart från Petrograd till Sverige för att där delta i kommunistiskt mullvadsarbete. Hans brandtal för en kommunistisk revolution väckte starka känslor och han fick stor synlighet i både finländsk och svensk press. Han utvisades sommaren 1921 till Sovjet-Ryssland, varefter han gick i tjänst hos Komintern och bodde i flera års tid på det i kommunistkretsar legendariska Hotel Lux i Moskva.

Wallenius var i sin samtid ingen okänd man, även om han senare fallit i glömska. Hans politiska aktivitet och författarskap

är tidigare omskriven, men Gardberg och Kaihovirta kastar med hjälp av nytt källmaterial mer ljus över hans senare aktiviteter som ”en finlandssvensk kommunist i Kominterns innersta kärna”. Centralt är inte minst det arkivmaterial från RGASPI, Ryska arkivet för sociopolitisk historia, som kopierats till Finlands riksarkiv vid en tid då friare förhållanden rådde i arkivväsendet i Ryssland.

Som författarna skriver i förordet ligger styrkan i biografien i ”hur historien om individen avspeglar samhället, kulturen, tiden och rummet hen levde i och var med om att utforma”. *Brandtal för världsrevolution* följer kronologiskt Allans tankar och aktiviteter under olika skeden i livet och låter läsaren komma nära personen Allan Wallenius. På basen av dagböcker och brev som bevaras i Åbo Akademis biblioteks handskriftssamlingar lyckas författarna teckna ett personporträtt av en man som, trogen sina ideal och drömmar, vigde sitt liv åt att försöka skapa en bättre värld. Brev hem till föräldrarna i Åbo vittnar om tillgivenhet och om hans förväntan om en snar revolution också i Finland – men också om hur han senare försöker se positivt på tillvaron i exil och vill ingjuta hopp om ett snart återförenande med sin olyckliga mor.

Allan ingick i Sverige äktenskap med äländskan Alice Rosenblad. Hon följde efter honom till Moskva, där deras 3-åriga son Aiwest avled 1923, en tragedi som uppenbarligen fick Allan att tappa fotfästet. En ny son föddes 1924, men följande år slutade äktenskapet i skilsmässa och Allan sändes av partiet till USA, där han tillbringade de följande fem åren i Kominterns tjänst. Källmaterialet till åren i USA är sparsamt, och det är mycket av Allans verksamhet där som fortfarande är höljt i dunkel. Men med sig tillbaka till Sovjet hade nya hustrun Edith Rundqvist.

På 1930-talet fungerade Allan som lärare vid Kommunistiska universitetet för västerns minoriteter i Moskva. Han skrev tidsningsartiklar, och skildrade bland annat invigningen av Stalinkanalen mellan Vita havet och Onega i tidstypiska idealiserande termer om hur tiotusentals tidigare brottslingar nu gjorts om till aktiva, samhällsdugliga medlemmar. När han skrev om idel tack samma fångar som hurrade för regeringen och Stalin kunde han inte ana att han ett par år senare själv skulle vara en av dem som på det sättet tvingades bidra till det socialistiska idealsamhällets förverkligande.

I den interna finländska kommunistiska schismen valde Allan Mannerfalangen och gick emot Otto Ville Kuusinen. När utrensningarna inom partiet inleddes insåg han uppenbarligen för sent vad som var på gång. På inrådan av Kuusinens högra hand Arvo "Poika" Tuominen tog han avstånd från sina åsiktskamrater, men för sent. Han hamnade i onåd, sparkades både från partiet och sin lärtjänst hösten 1935. Natten till 16.2.1938 kom NKVD. Hans sexåriga dotter och trettonåriga son skulle aldrig mer återse sin far. Allan dömdes till 5 års straffarbete för förräderi mot Sovjetunionen, men blev uppenbarligen inte arkebuserad utan dog enligt ryska källor 15.9.1942 av "hjärtstillestånd" i fängelset i Kujbysjev nära Novosibirsk. Han blev, som författarna uttrycker det, "ett av miljontals offer för det samhällssystem han varit med om att skapa". Allan Wallenius rehabiliterades 1956.

Den välskrivna boken utgör ett nytt värdefullt bidrag till vår bild av 1900-talets första decennier och den tidens finlandssvenska politiska vänsteraktivism, som också forskningsprojektet Klasskamp på svenska (Åbo Akademi) den senaste tiden kastat ljus över. Den ger ett ansikte åt en sådan kuriositet som en finlandssvensk kommunistisk idealist men belyser också förtjänstfullt såväl Kominterns verksamhet som förhållandena i den tidiga sovjetstaten. Sedan är det givetvis en smaksak, men i mina ögon ter det sig lite störande att författarna genomgående valt att använda presens i framställningen, vilket kanske lämpar sig bättre i radiodokumentärer (Röda resor, YLE sommaren 2022) än i bokform.

Sture Lindholm

Medverkande

- Salla Aldrin Salskov, FD, filosof och postdoktoral forskare i genusvetenskap och sociologi, Helsingfors universitet (salla.aldrinsalskov@helsinki.fi)
- Nana Blomqvist, frilansare (nablomqv@abo.fi)
- Mika Helander, docent, äldre universitetslektor i sociologi vid Åbo Akademi (mika.helander@abo.fi)
- Jussi Jylkkä, docent, FD, PsD, projektforskare i psykologi vid Åbo Akademi (jjylkka@abo.fi)
- Kanerva Kuokkanen, PD, universitetslektor i samhällsvetenskapernas metodologi, Svenska social- och kommunalhögskolan, Helsingfors universitet (kanerva.kuokkanen@helsinki.fi)
- Heidi Kurvinen, docent, kollegiumforskare vid Åbo universitet (heidi.kurvinen@utu.fi)
- Sture Lindholm, FM, doktorand i historia vid Åbo Akademi, gymnasielektor i historia (lindholm.sture@gmail.com)
- Lennart J. Lundqvist, professor emeritus i statsvetenskap med särskild inriktning mot organisation och genomförandeprocesser inom miljöområdet, Göteborgs universitet (lennart.j.lundqvist@pol.gu.se)
- Karin Sandell, FD, postdoktoral forskare i nordisk folkloristik vid Åbo Akademi (karin.sandell@abo.fi)
- Victor Wilson, FD, postdoktoral forskare i historia vid Uppsala universitet (victor.wilson@hist.uu.se)

Pärmbild: Unsplash/British Library. Bilden är från boken *Sunlight and Shade. Being poems and pictures of life and nature. Illustrations by F. Barnard, etc.*, s. 109.